اسی ایہناں سبقاں نوں ہفتہ وار تُعارف دی شکل دے وچ سِکھدے پئے آں۔ کئی واری تے اسی کُجھ مضموناں دا صرف خاکہ ای بیان کردے آں۔ مُبارک جُمعہ دی شام ایس کائنات نے وی خُداوند یسوع مسیح دی موت دا نظارا ویکھیا سی۔

آؤ اسی دُعا کردے آں:

خُداوند مہربان زندہ باپ اسی تیرے کلام، تیرے فضل تے تیرے پیار دے لئی تیرا شُکر ادا کردے آں۔ تے ایس گل دے لئی پئی تُو انسانی تاریخ دے وچ مُداخلت کردا ایں تاں پئی ساڈی نجات دے کم نوں پُورا کریں۔ پُرانے عہدنامے دیاں قُربانیاں دی تاریخ دے سببوں تُو ساڈے خُداوند یسوع مسیح اپنے پتّر نوں ساڈی خاطر قُربان کیتا۔ایہدے نال ساڈی حوصلہ افزائی ہُندی اے پئی تُو سانوں پیار کردا ایں، ساڈے لئی کم کردا تے ساڈیاں دلاں دے وچ سکونت کردا ایں۔ تُو سانوں پریشانی دُکھ تے مُصیبت توں بچاوندا تے سانوں نجات دیندا ایں۔ اسی اسی ایہہ جاندے آں تے اسی اپنی ساری فکر نوں تیرے اُتے پاندے آں۔ اسی تیرا شُکر ادا کردے آں پئی تُو ساڈا بادشاہ رب ایں۔ تُوں ای ساڈا خالق تے مالک تے سانوں نجات دیون والا ایں۔ تُو سانوں پیدا کیتا اے تے سانوں ہر طرح دی حکمت تے تے سرفرازی دیندا ایں۔ تُو ای سانوں ہر طرح دے گُناہ توں پاک کردا ایں تے سانوں گُناہ دے شکنجے توں بچاوندا ایں۔ جدوں اسی اپنیاں نافرمانیاں دی وجہ توں تیرے توں دُور ہوجاندے آں تے تُو سانوں اپنے فضل دے نال اپنے کول بُلا لیندا ایں۔ اسی تیرے کول آوندے آں کیوں جے اسی اپنی طاقت تے اپنی عقل دے نال کُجھ وی نہیں کر سکدے آں۔ پر اسی ایہہ جاندے آں پئی تیری قوت تے تیرے روح دے نال ایہہ سب

کُجھ ہوسکدا اے۔ اسی تیرا شکر کردے آں پئی اسی تیرے نال رفاقت رکھ سکدے آں تے اسی تیرے نال میل ملاپ دے قابل ہوگئے آں۔ خُداوند اسی تیرے توں منت کردے آں پئی تُو ساڈیاں روحاں نوں شیطان دے پھندے توں بچا کے رکھ تے ساڈی مدد کر پئی اسی تیرے جلال وچ اپنی حیاتی نوں بسر کریئے۔ تُو سانوں ابدی حیاتی دے وچ داخل ہون دے قابل بنا دے۔ ساڈیاں زندگیاں توں سارا جلال خُداوند یسوع مسیح دے ناں نوں مِلے۔ اسی تیرے توں منت کردے آں پئی پاک کلام دے ایس مُطالعے دے وچ تُو ساڈی مدد کر تے سانوں سمجھ عطا کر۔ اسی ایہہ سارا کُجھ تیرے سوہنے پیٹے ساڈے خُداوند یسوع مسیح دا ناں لیندیاں ہوئیاں منگدے آں۔ آمین

ساڈے کول خُداوند یسوع مسیح دی موت دے حوالے دے نال ۲۵ دے قریب ایویں دے مضمون پائے جاندے جہناں دے اُتے اسی گل بات کرسکدے آں۔ جیویں پئی یسوع مسیح دے دُکھ، اوہدی موت، اوہدا قبر وچ اُتاریا جانا، صلیب دے وسیلے دے نال نجات، مُردیاں دے وچوں جی اُٹھنا تے اَسمان اُتے چلے جانا وغیرہ۔ اسی ایہناں ساریاں نوں وکھرے وکھرے حصیاں دے وچ ونڈ سکدے آں۔ پر ایس ویلے اسی ایہناں دے بارے اسی بہت زیادہ بحث نہیں کر سکدے آں۔ پر ضرورت دے مُطابق اسی ایہناں نوں اپنی گل بات دے وچ ورتدے جاواں گے۔

ایتھے اسی خاص طور تے مسیح خُداوند دے بارے دے وچ گل بات کراں گے جیہڑا مصلوب ہوگیا سی۔ قُربانی بہت ای اہم لفظ اے تے ایس لفظ دا یہودی تاریخ دے نال بہت

ای ڈُوہنگا تعلُق اے۔ کیوں جے شریعت دا بہت حد تیکر حصہ قُربانیاں دے اُتے مبنی اے۔ یاد رکھو پئی اوہناں دا قُربانی کرن دا طریقہ غیر یہودیاں توں بالکُل ای وکھرا سی۔

اَج دا سبق خاص طور تے پُرانے عہد نامے دیاں قُربانیاں دے حوالے دے نال اے۔ تے اسی ایہدے بارے ویکھاں گے پئی خُداوند یسوع مسیح ایہناں قُربانیاں دی تکمیل کردا اے۔ ایس ای لئی یوحنا نے آکھیا پئی ویکھو ایہہ خُدا دا برہ اے جیہڑا جہان دیاں گناہاں نوں چُک لے جاندا اے۔ یوحنا دے بارے گل کردیاں ہوئیاں اسی ایہہ جاندے آں پئی یوحنا اسرائیلی تاریخ دا زبردست نبی سی۔ او خُداوند یسوع مسیح دا خالہ زاد سی تے جدوں اوہنے ایہہ الفاظ آکھے ہون گے تے ہر بندہ کِنا حیران ہویا ہوئے گا تے ہر کوئی کِنی حیرانی دے نال خُداوند یسوع مسیح دے ول نوں ویکھدا ہوئے گا۔

پچھلے سبقاں دے دوران میںنوں ایس مضمون دے بارے دے وچ بہت ساریاں آیتاں موصول ہوئیاں نے۔کُجھ لوکاں نے ایہدے بارے دے وچ آیتاں وی میںنوں بھیجیاں نےتاں پئی میں پریشان ہوواں پئی ایہہ کیویں مضمون دے تعلُق دے نال نے۔پر خُداوند دا شُکر اے پئی خُدا تُہاڈے اُستاد نوں ایویں دیاں لوکاں دی شرارت توں بچاوندا اے۔

پُرانے عہد نامے دے وچ قُربانی دی ابتدا پیدائش دیکتاب توں ای ہُندی اے۔تے ہوسکدا اے پئی ایہہ ای وجہ اے پئی پیدائش دی کتاب دے بعد احبار دی کتاب دے وچ خُدانے قُربانیاں دے ایس سلسلے نوں شروع کردِتا سی۔تے خُدا نے بنی اسرائیل نوں قُربانیاں دے بارے دے وچ حُکم دِتے سن۔

نوح دے طوفان دے بعد جدوں ساری دُنیا پانی دے نال برباد ہو گئی سی تے نوح تے اوہدیاں بیٹیاں نے اِک مذبح بنایا سی تے اوہدے اُتے خُداوند اپنے خُدا دے حضور قُربانیاں گُزرانیاں سن۔

خُدا نے اپنے بندے ابرہام نوں ایہہ حکم دِتا سی پئی او مورہ دے پہاڑ اُتے جاوئے تے اوتھے خُداوند دے لئی اِک مذبح بناوئے تے یہواہ خُدا دے حضور دے وچ قُربانی پیش کرے۔

جدوں بنی اسرائیل نوں کنعان دے مُلک دے وچ رہندیاں ہوئیاں ۳ مہینے ہوگئے تے خُدا نے اوہناں نوں حکم دِتا پئی او سارے توریت دے مُطابق کٹھے ہو کے خُداوند اپنے خُدا دی عبادت کرن تے خُداوند دے حضور قُربانی کرن۔

خُدا دے پاک کلام دی تاریخ دے مُطابق قُربانی اصل وچ خُدا تے انسان دے وچکار ٹُٹے ہوئے رشتے نوں بحال کرن دا اِک ذریعہ اے۔ تے ایہہ ای وجہ اے پئی خُدا نے اپنیاں لوکاں دے لئی قُربانی نوں اِک ذریعہ بنایا اے۔

پیدائش دی کتاب دے تیجے تے چوتھے باب دے بعد کئی موقعیاں تے خُدا نے انسان دی بحالی دے لئی قُربانی کرن دا حکم دِتا سی۔ قُربانیاں دا ایہہ نہ مُکن والا سلسلہ اوہناں نوں ایس گل دی یاد دواندا سی پئی خُدا تے انسان تے وچکار ضرور کوئی نہ کوئی غلطی ہوئی اے۔ پُرانے عہد نامے دے وچ ایس ضرورت دا احساس تے چوتھے باب دے وچ ای ہوجاندا اے پئی ایس گُناہ دے بعد انسان نوں بحال کیتا جاوئے۔

ﺑﮯ ویکھیا جاوئے تے قُربانیاں دا ایہہ سلسلہ تے رومیاں دے دور دے نال وی وابستہ سی۔ پر ایہہ حقیقت اے پئی اوہناں دیاں قُربانیاں دا مقصد تے منبع بالکُل فرق سی۔ ایہہ یہودیاں دیاں قُربانیاں توں بالکُل ای فرق سی۔

خُدا دے پاک کلا دے وچ قُربانیاں دے لئی کئی طرح دیاں اصطلاحات ورتیاں گئیاں نے۔ عبرانیاں دا خط خاص طور تے ایہناں قُربانیاں دے مقصد نوں بیان کردا اے۔ تے خاص طور تے مسیح دی ابدی تے حقیقی قُربانی دے تعلُق دے نال گل بات کردا اے۔ پُرانے عہد نامے دے وچ ایہہ قُربانیاں کاہناں دی رائیں پیش کیتیاں جاندیاں سن۔ تے اسی ویکھدے آں پئی نویں عہد نامے دے وچ خُداوند یسوع مسیح نوں سردار کاہن دے طور تے پیش کیتا گیا اے۔

تُہانوں پتہ ہوئے گا پئی دُنیاں دیاں بہت ساریاں مُلکاں دے وچ لوکی قُربانیاں کردے نے۔ ایہناں لوکاں دا تعلُق مُختلف مُلکاں تے مختلف مذہباں دے نال ہُندا اے تے اوہناں دے ایہناں قُربانیاں نوں پیش کرن دے مقصد وی فرق فرق ہُندے نے۔ پر جدوں اسی پیدائش دی کتاب اُتے دھیان کردے آں تے اسی ویکھدے آں پئی اوتھے سانوں نوح دے تِن پیٹے نظر آوندے نے جہناں نے رل کے خُداوند خُدا دے حضور دے وچ قُربانیاں نوں نوں پیش کیتا سی۔ تے ایویں اوہناں توں ایس ویلے موجود دُنیاں دیاں ساریاں قوماں پیدا ہوئیاں سن۔ جدوں پہلی صدی مسیحی دے وچ رومیاں دی حکومت پائی جاندی سی تے اوس ویلے اوہ لوکی سور دی قُربانی نوں کردے ہُندے سن۔ رومیاں دے لئی ایہہ جانور پاک سی

تے اوہنوں اپنیاں قُربانیاں دے لئی جائز خیال کردے سن پر یہودیاں دے لئی ایہنوں ناپاک خیال کیتا جاندا سی۔

جدوں اسی ابرہام دے بارے دے وچ گل بات کردے آں تے اسی ویکھدے آں پئی او مسوپتامیہ دی تہذیب دے وچ پلیا وہدیا سی جیہڑی سندھ تے مصر دیاں تہذیباں دے طرح بہت ای ترقی یافتہ تہذیب سی۔ اُور نوں کسدیاں دا اُور وی آکھیا جاندا سی تے ایہہ ای وجہ اے پئی جتھے کسے زمانے دے وچ اُور دا علاقہ پایا جاندا سی اوہنوں کئی صدیاں دے بعد کسدستان وی آکھیا جاون لگ پیا سی۔ کسدیاں دا بادشاہ بیلشضر جہدے بارے وچ سانوں دانی ایل دی کتاب دے وچوں پڑھن نوں مِلدا اے اوہدے باپ نبو ندیس نے ایہنوں دوبارہ تعمیر کروان وچ خاصی دلچسپی دا اظہار کیتا سی کیوں جے ایہہ اوس ویلے ویران پیا ہویا سی۔ تے ایس تھاں دی کھُدائی کرن والے ماہرین نے ایہدے بارے دے وچ بہت ساریاں اہم گلاں نوں بیان کیتا سی۔

تے فیر خُداوند نے ابرہام نوں وکھالی دے کے آکھیا پئی ایہہ ای مُلک میں تیری نسل نوں دیواں گا۔تے اوہنے خُداوند دے لئی جیہڑا اوہنوں وکھالی دِتا سی اوتھے اِک قُربان گاہ بنائی۔ ایویں خُدا نے ابرہام دے نال ایہہ وعدہ کیتا سی پئی جیہڑے مُلک دے وچ او چلدا پھردا پیا اے او اوہنوں اوہدی نسل نوں دیوئے گا، تے اسی جاندے آں پئی ابرہام توں مُردا اے بہت ساریاں قوماں دا باپ۔ تے ایویں ای خُدا نے اوہدی بیوی ساری دا ناں بدل کے سارہ رکھ دِتا سی۔ تے اجے تیکر اوہناں دے اولاد نہیں سی۔

تے جدوں ویلا آیا تے خُدا نے ابرہام تے اوہدی بیوی سارہ نوں اوہناں دا اکلوتا بیٹا اضحاق عطا کیتا سی۔ تے اوس ویلے ابرہام دی عُمر ۹۹ سال سی تے ایویں خُدا نے ابرہام دے نال اضحاق دے وعدے نوں پُورا کیتا سی۔

فیر خُداوند ممرے دیاں بلوطاں دے وچ اوہنوں نظر آیا تے او دن نوں گرمی دے ویلے اپنے خیمے دے دروازے دے وچ بیٹھا ہویا سی۔ تے اوہنے اپنیاں اکھیاں نوں چُک کے نظر کیتی تے کیہ ویکھیا پئی ۳ مرد اوہدے اگے کھلوتے نے۔ تے او اوہناں نوں ویکھ کے خیمے دے دروازے توں اوہناں مِلن دے لئی دوڑیا۔تے زمین تیکر جھُکیا تے آکھن لگیا پئی اے میرے خُداوند جے میرے اُتے تُہاڈے کرم دی نظر اے تے اپنے خادم دے کولوں چلے نہ جاؤ۔ سگوں تھوڑا جِنا پانی لیایا جاوئے تے تُسی اپنیاں پیراں نوں دھوے اوس درخت دے ہیٹھاں آرام کرو۔ میں کُجھ روٹی لیاوندا آں تے فیر تُسی تازہ دم ہوجاؤ گے تے فیر تُسی اگے وہدنا۔ کیوں جے تُسی ایس ای لئی اپنے خادم دے کول آئے او۔ اوہناں نے اوہنوں آکھیا پئی جیویں تُو آکھیا اے اویں ای کر۔ تے ابرہام سارا دے کول ڈیرے دے وچ گیا تے آکھیا پئی چھیتی دے نال ۳ پیمانے باریک آٹا لے کے اوہنوں گُنھ کے پھُلکے بنا۔ تے ابرہام گلے دے ول نوں دوڑیا تے اِک موٹا تازہ بچھڑا لیا کے اِک جوان نوں دِتا تے اوہنے چھیتی دے نال اوہنوں تیار کیتا۔ فیر اوہنے مکھن تے دودھ تے اوس بچھڑے نوں جیہڑا اوہنے پکوایا سی لے کے اوہناں دے سامنے رکھیا تے او آپ اوہناں دے کول درخت دے ہیٹھاں کھلوتا رہیا۔ تے اوہناں نے کھایا تے فیر اوہدے توں پچھیا پئی تیری بیوی سارہ کِتھے اے ؟

تے فیر اوہنے آکھیا پئی میں بہار دے موسم وچ فیر تیرے کول آواں گا تے ویکھ تیری بیوی سارہ دے بیٹا ہوئے گا۔

ایہہ یاد رہوئے پئی ۳۰۰۰ ورے مسیح توں پہلاں مسوپتامیہ دے وچ دو خاص قوماں وسدیاں سن۔بالائی وادیاں دے وچ اکادی تے ہیٹھاں دیاں وادیاں دے وچ سمیری لوکی وسدے سن۔ تے ایس سمیری علاقے دے وچ اُور دا شہر وسدا سی۔ خُداوند دے پاک کلام دے وچ ایس علاقے نوں سنعار آکھیا جاندا اے تے ایہہ ای اوہ تھاں اے جتھے بابل دا بُرج بنایا گیا سی۔

ابرہام دے زمانے تیکر اُور اِک اہم تے ترقی یافتہ مرکز دی حیثیت اختیار کر چُکیا سی۔ اوتھے بہت ای سوہنا نظامِ حکومت، نظامِ تجارت تے نظامِ تعلیم پایا جاندا سی۔ اوہناں دے وچ کاروباری مقصداں دے لئی رسیداں لِکھن تے تحریری مُعاہدے کرن دا رواج پایا جاندا سی۔ ایس شہر دے وچ آبی نکاس دے لئی نالیاں تے دو منزلہ عمارتاں دے نشان پائے جاندے نے۔

باپ دی وفات دے بعد ابرہام اپنے گھر والیاں دے نال حاران توں کنعان ول نوں روانہ ہویا سی۔ آثارِ قدیمہ دیاں ماہراں نے کنعان دی دینی زندگی دے حوالے دے نال بہت ساریاں دلچسپ گلاں نوں بیان کیتا اے۔ ابرہام دے آون توں پہلاں اوتھے کئی طرح دیاں قوماں آباد سن۔ او کنعانی اکھواندے سن تے اوہناں نوں اموری وی آکھیا جاندا سی۔ بھاویں جے کنعان دے وچ بہت ساریاں قوماں وسدیاں نے پر تاں وی اوہناں ساریاں دے وچ بُتاں دی پُوجا مُشترکہ پائی جاندی سی۔

کنعانی مذہب دا سب توں وڈا دیوتا ایل سی تے یسیرت اوہدی بیوی سی۔ پُرانے عہد نامے دے وچ یسیرت نوں کنعانیاں دی دیوی بیان کیتا گیا اے۔ایس دیوی دے بُت نوں وی یسیرت آکھیا جاندا اے۔اِک خیال ایہہ وی ہے پئی یسیرت درخت داتنا ہُندا سی جہنوں بعل دے مذبح دے اُتے نسب کیتا جاندا سی۔ آکھیا جاندا اے پئی ایل تے یسیرت توں ۷۰ دیوی دیوتا پیدا ہوئے سن جہناں دے وچوں مشہور ترین بعل سی۔ راس شمرہ توں دریافت ہون والے ادب توں ایہہ پتہ لگدا اے پئی بعل نوں نباتاتی، حیواناتی تے انسان پیداوار تے تُخم ریزی دا موجب سمجھیا جاندا سی۔ اہلِ کنعان خُوشگوار موسم دے وچ ایہدی پرستش کھُلے میداناں دے وچ خاص طور تے پہاڑاں دیاں چوٹیاں دے اُتے کردے ہُندے سن جہناں نوں اُچے مُقام آکھیا جاندا سی۔ایہناں عبادتاں دے وچ قُربانی ، نچنا گانا تے شہوانی حرکتاں نوں اہم خیال کیتا جاندا سی۔

بعل دی بیوی عنات دیوی سی جہنوں جنگ تے جنس دی دیوی آکھیا جاندا سی تے او بعل دیاں مخالفاں دے نال جنگ کردی ہُندی سی۔ ایہدے علاوہ عستارات وی عنات تے یسیرت دی طرح جنس دی دیوی سی۔

اوس علاقے دیاں لوکاں دا ایہہ عقیدہ سی پئی عستارات توں دو پُتّر پیدا ہوئے سن جہناں دے ناں پوتھاس یعنی جنسی خواہش تے ایروس یعنی جنسی محبت سی۔ کنعانی لوک سورج تے دوجے اجرامِ فلکی دی عبادت وی کردے سن۔ ایہدے علاوہ مولک تے کموس دیوتا دی پُوجا وی کیتی جاندی سی۔ ایہناں ساریاں دیویاں تے دیوتیاں دیاں عبادتاں دے وچ گھٹ توں

گھٹ دو گلاں مشترک خیال کیتیاں جاندیاں سن جہناں دے وچ بچیاں دی قُربانی تے جنسی بدکاری شامل سن۔

کنعانی مذہب دیاں مندراں دے وچ مُقدس طوائفاں خدمت کردیاں ہُندیاں سن۔ تے ایس طبقے دے وچ عورتاں دے بندے دونویں ای شامل ہُندے سن۔ایہناں بندیاں نوں قیدیشم تے عورتاں نوں قیدیشاتھ آکھیا جاندا سی۔ ایہناں مندراں دے وچ آون والے بندے بُڈیاں مُخالف جنس دیاں ایہناں طوائفاں دے نال مُباشرت کردے ہُندے سن۔ عورتاں بندیاں دا تے بندے عورتاں دے کپڑے پا کے پیہڑے کم کردے سن۔ ایویں ایہناں گلاں نوں کنعانی مذہب دے وچ بہت زیادہ اہم خیال کیتا جاندا سی۔

خُدا نے اپنے بندے موسیٰ نوں ایہہ حُکم دِتا سی پئی جدوں بنی اسرائیل کنعان دے مُلک دے وچ جاون تے اوکنعانیاں ورگے کم نہ کرن۔ خُدا نے اپنی شریعت دے وچ ایہہ دسیا اے پئی بُڈی بندے دا تے بندہ بُڈی دا لباس نہ پاوئے۔ ایہہ گلاں کنعانی مذہب دے وچ بُت پرستی دے وچ شامل ہُندیاں سن۔ ایہہ ای وجہ سی پئی خُدا نے اوہناں نوں ایویں دیاں کماں توں منع کیتا سی۔

کنعانی مذہب دے وچ بچیاں دی قُربانی نوں مذہبی فرض خیال کیتا جاندا سی۔ ماہرین نے ایویں دے مرتبان دریافت کیتے نے جہناں دے وچوں چار توں بارہ ورے دیاں جیوندے ساڑے جاون والیاں بچیاں دیاں ہڈیاں پائیاں گئیاں نے۔ اسی جاندے آں پئی منسی بادشاہ نے اپنیاں بچیاں نوں وی اگ دے وچ جلوایا سی۔ یروشلیم دے کول پائے جاون والے مندر دے ست حصے سن۔ پہلے حصے دے وچ میدہ، دوجے دے وچ کبوترتیجے دے وچ

برے، چوتھے دے وچ مینڈھے، پنجویں دے وچ وچھے، چھیویں سے وچ بیل تے ستویں دے وچ انسانی بچیاں دیاں قُربانیاں پیش کیتیاں جاندیاں سن۔ مکان دی نیو رکھن دے ویلے انسانی بچے دا لہو بُنیاداں دے وچ پایا جاندا سی تے اوہدی لاش نوں دیوار دے وچ چنوا کے اوس گھر تے خاندان دی حفاظت نوں یقینی بنایا جاندا سی۔کنعان دے حالات توں ایہہ اندازہ لگایا جاسکدا اے پئی ابرہام کیویں دے حالات دے وچ رہن دے لئی جاندا پیا سی۔ تے پُرانے عہد نامے دی تاریخ توں ایہہ پتہ لگدا اے پئی ایس ماحول نے ابرہام دی نسل دے اُتے کیویں اثر کیتا سی۔

خُدا اپنیاں نبیاں نوں بھیجدا رہیا سی پئی او توبہ کرن تے گُناہاں توں باز رہن۔ نبیاں نے اعلان کیتا پئی جے لوکی توبہ نہیں کرن گے، تے جے او خُدا دیاں حُکماں نوں نہیں منن گے تے اوہناں نوں ضرور سزا ملے گی۔ یرمیاہ نبی نے یہویقیم بادشاہ نوں اوہدے گُناہ توں آگاہ کیتا سی پئی خُدا اوہدے توں ناراض اے تے اوہنوں ایہہ دسیا پئی اسرائیل قوم بابل دی اسیری دے وچ چلی جاوئے گی۔ تے اوہدی ایس آگاہی دے بدلے دے وچ بادشاہ نے اوہنوں کھوُہ وچ سُٹوا دِتا سی۔ اوس ویلے تیکر بابل اِک مضبوط طاقت بن چُکیا سی اوہنے پہلاں مصر تے اسور نوں فتح کیتا سی تے ایویں کئی نکیاں وڈیاں حکومتاں بابل دے تابع ہوگئیاں سن۔

باب دا شہر نوح دے خاندان دے اِک بندے نمرود نے آباد کیتا سی پر تاریخ ایہہ بیان کردی اے پئی ایس پُرانے بابل نوں حتیاں نے فتح کرلیا سی تے ۶۲۱ ق م دے وچ ایہہ فیر نویں بابل دے ناں توں آباد کیتا گیا سی۔

۶۰۵ ق م دے وچ نبوکد نضر بادشاہ بابل دے وچ تخت نشین ہویا سی۔ ۶۰۱ دے وچ یہویقیم نے بابل نوں ٹیکس ادا کرن توں انکار کر دِتا سی جہدی وجہ توں اوہناں نے یہوداہ اُتے حملہ کیتا تے او ہیکل وچ پائی جاون والی ساری مال و دولت نوں لُٹ کے لے گیا سی۔ یرمیاہ نے اوہناں نوں آگاہ کیتا پئی اوہناں نوں خُدا دے ولوں سزا ملی اے۔

۵۹۸ ق م دے وچ یہودیاں نے فیر بغاوت کیتی تے شاہ بابل نے اوہناں اُتے حملہ کیتا ۱۸مہینیاں تیکر یروشلیم دا محاصرہ کیتا تے ساری دیوار نوں توڑ دِتا تے ہیکل نوں مکمل طور تے تباہ کر دِتا۔ تے نبوکد نضر بادشاہ یہوداہ دیاں اسیراں نوں لے کے اِک نِکے رستے توں بابل دے مُلک دے وچ پہنچیا۔

ایہہ محاصرہ اٹھارہ مہینے تیکر جاری رہیا سی تے یرمیاہ دے علاوہ سارے ای پُر اُمید سن پئی نبوکدنضر یروشلیم نوں فتح نہ کر پائے گا۔ شہر دے وچ کھان نوں کُجھ نہیں رہیا ایتھوں تیکر پئی لوکاں نے اپنیاں بچیاں نوں کھانا شروع کر دِتا سی۔(نوحہ 2:11)

صدقیاہ بادشاہ نکلن دے لئی یردن ول نوں نسیا پر اوہنوں پھڑ لیا گیا تے اوہنوں بابل پہنچا دِتا گیا جتھے اوہدیاں اکھیاں نوں کڈھ دِتا گیا تے شہر تے ہیکل نوں ساڑ دِتا گیا سی۔

بابلی اسیری دے ویلے یہودی قوم بہت ساریاں تھاواں تے کھلری ہوئی سی۔ مُعاشی تے سیاسی طور تے ناکارہ لوکاں نوں نبوکد نضر یروشلیم دے وچ ای چھڈ گیا سی۔ بہت سارے لوکی قتل ہوگئے سن کُجھ بابل دی اسیری دے وچ سن تے کُجھ مصر نوں نس گئے سن۔

یروشلیم تے ہیکل دی بربادی دی وجہ توں اوہناں دا ایمان ختم ہوگیا سی۔ کیوں جے کنعان

دا مُلک بنی اسرائیل نوں خُدا دے ولوں میراث دے طور تے مِلیا سی۔ پر ہُن ایہہ مُلک برباد پیا سی اوہناں دی شمالی تے جنوبی دونویں ای سلطنتاں تباہ ہوگئیاں سن۔

یروشلیم شہر نوں خُدا نے چُنیا پئی اوتھے اپنا ناں قائم کرے۔ یروشلیم دے وچ ہیکل ہون دی وجہ توں یہودی ایہہ خیال کردے سن پئی ایہہ شہر کدی تباہ نہ ہوئے گا۔ پر ہُن ہیکل تے شہر دونویں ای تباہ ہوگئے سن۔ خُدا نے وعدہ کیتا سی پئی داؤد دا گھرانہ اسرائیل دے اُتے حکومت کردے گا۔ پر ہُن داؤد دے گھرانے دا بادشاہ بابل دے وچ قید سی۔ اوس ویلے اسرائیلی لوکی بابل دیاں نہراں دے کنڈھے بیٹھ کے روندے تے یروشلیم نوں یاد کردے سن۔ او اپنے آپ نوں کدی وی بحال نہ ہون والیاں ہڈیاں خیال کردے سن۔

انڈیا دے وچ اِک ویلا سی جدوں انساناں نوں وی قُربان کیتا جاندا سی۔ پر ہُن او لوک گائے دے علاوہ دوجے جانوراں دی قُربانیاں کردے نے۔ اوہناں دے خیال دے مُطابق قُربانی انساناں تے دیوتیاں دے وچ خُوشگوار تعلقات نوں بحال رکھدی اے۔

کوہ سینا اُتے قُربانیاں تے ذبیحہ دے بارے دے وچ قانواں دا ایہہ مطلب نہیں اے پئی ایس توں پہلاں قُربانیاں تے نذرانیاں دا سلسلہ نہیں پایا جاندا سی۔ ایہہ ہوسکدا اے پئی ایس توں پہلاں بنی اسرائیل قُربانیاں تے نذرانیاں دے وچ امتیاز نہیں کرسکدے سن۔ پر قائن، ہابل، نوح تے بُزرگاں دے بارے دے وچ بیاناں توں ایہہ صاف صاف پتہ لگدا اے پئی او قُربانیاں پیش کرن تے ہدیے دیون دے عمل نوں جاندے سن۔

جدوّ موسی نے فرعون توں رہائی دے لئی اپیل کیتی سی تے اوہنے قُربانیاں پیش کرن تے نذراں دے بارے دے وچ ذکر کیتا سی۔ تے اوہناں نے مصر توں نکلن دے بعد قُربانیاں

پیش کیتیاں سن۔ ہُن بنی اسرائیل اِک آزاد قوم سن تے اوہناں دا خُدا دے نال اِک عہد قائم ہو چُکیا سی تے خُدا نے اوہناں نوں مختلف قسم دیاں ہدیاں تے نذراں دے بارے دے وچ ہدایت دِتی سی۔ ایہناں ہدیاں تے نذرانیاں نوں پیش کردیاں ہوئیاں بنی اسرائیل نوں ایہہ موقع مِلدا سی پئی او خُداوند اپنے خُدا دی ایویں عبادے کرن جیویں اوہنوں پسند اے۔

چار قسم دیاں نذرانیاں دے وچ لہو وگایا جاندا سی۔

جیویں پئی سوختنی قُربانی، سلامتی دا ذبیحہ، خطا دی قُربانی تے جُرم دی قُربانی۔ قُربانی دے لئی اوہنوں جانوراں نوں موزوں خیال کیتا جاندا سی جیہڑے پالتو تے پاک ہُندے سن تے جہناں دا گوشت حلال ہُندا سی۔ جیویں پئی بھیڈ بکریاں تے گائے بیل وغیرہ۔ تے جے کوئی بندہ بہت ای غریب ہُندا سی تے اوہنوں اجازت ہُندی سی پئی او ایہناں جانوراں دے بدلے دے وچ کبوتر دا ہدیہ پیش کرے۔ قُربانی کرن دے عام طور تے قانون ایہہ سن:

۱)قُربانی نوں مذبح اُتے پیش کیتا جاندا سی

۲)پیش کرن والے دا ہتھ جانور دے سر دے اُتے ہُندا سی

۳)جانور نوں ذبح کرنا

۴)مذبح دے اُتے لہو نوں چھڑکنا

۵)قُربانی نوں ساڑنا

جدوں قوم دے لئی قُربانی کیتی جاندی سی تے کاہن ایہناں ساریاں کماں نوں کردا سی۔

جدوں کوئی بندہ اپنے لئی قُربانی کردا سی تے او جانور نوں اگے لیاوندا اوہدے سر دے اُتے

ہتھ رکھدا تے اوہنوں ذبح کردا سی۔ ایہدے بعد کاہن اوہدا لہو چھڑکدا تے قُربانی نوں ساڑدا سی۔ قُربانی کرن والا ایہدا گوشت نہیں کھاندا سی۔ البتہ سلاتی دے نیچے دا گوشت او کھاسکدا سی۔ جدوں کئی قُربانیاں نوں اِک ای واری پیش کیتا جاندا سی تے سب توں پہلاں جُرم دی قُربانی، ایہدے بعد سوختنی قُربانی تے آخر وچ سلامتی دی قُربانی کیتی جاندی سی۔

سوختنی قُربانی دی امتیازی حیثیت ایہہ سی پئی ایہہ ساری دی ساری قُربانگاہ اُتے ای ساڑ دِتی جاندی سی۔ کفارہ ایس قُربانی توں خارج نہیں سی کیوں جے لہو دی ہر اِک قُربانی دے وچ فدیہ شامل سی۔ ساری قُربانی دے بھسم ہون دے نال کرن والے دی تقدیس ظاہر ہُندی سی۔ جدوں پولس نے کامل تقدیس دے بارے بیان کیتا سی تے او شاید ایس ای قُربانی دے بارے دے وچ گل کرد پیا سی۔ بنی اسرائیل نوں ایہہ حُکم دِتا گیا سی پئی او دن رات سوختنی قُربانی دے سلسلے نوں جاری رکھن۔ تے ایس مقصد دے لئی پِتل دے مذبح دے اُتے اگ بلدی رہوئے۔ ہر صُبح تے ہر شام نوں اِک برہ ذبح کیتا جاندا سی۔ایویں اسرائیل نوں ایہہ یاد کروایا جاندا سی پئی تُسی خُدا دے لئی مخصوص قوم او۔

ایہدے وچ عُمر تے جنس دی تخصیص وی نہیں سی۔ جانور نوں ذبح کرن دے بعد کفارے دے لئی ایہدا لہو چھڑکیا جاندا سی تے چربی قُربان گاہ دے اُتے ساڑی جاندی سی۔ قُربانی کرن والا سینے تے ران نوں اپنے ہتھ دے وچ پھڑدا سی تے ایہہ فرض انجام دیون والا کاہن ایہناں نوں خُدا دے حضور دے وچ ہلاوندا سی۔ایویں جانور دے ایہہ حصے خُدا دے لئی مخصوص کر دِتے جاندے سن۔ باقی گوشت نوں قُربانی دیون والا تے اوہدے نال دے

مہمان کھاندے سن۔ ایویں ایہہ پُر مسرت رفاقت تے شراکت انسان تے خُدا دے وچکار دوستی تے صُلح دی علامت سی۔

سلامتی دے نیچے دیاں تِن قسماں سن۔ایہناں دا تعین قُربانی کرن والے دی نیت دے مُطابق ہُندا سی۔

ا)جدوں ایہہ قُربانی برکت دے لئی پیش کیتی جاندی سی تے ایہنوں حمد یا شُکر گُزاری دی قُربانی آکھیا جاندا سی۔

۲)جے ایہہ ہدیہ کسے قسم یا منت دے بدلے دے وچ ہُندا سی تے ایہنوں منت دی قُربانی آکھیا جاندا سی۔

۳)جے ایہہ خپدا دے نال محبت دے اظہار دے لئی دِتا جاندا سی تے ایہنوں رضا دی قُربانی آکھیا جاندا سی۔

ایہناں دے وچ ہر اِک قُربانی دے نال مُقرر کیتے جاون والے کھانے وی پیش کیتے جاندے سن۔ شُکر گُزاری دا ہدیہ اِک دن تیکر چلدا سی۔جدوں پئی دوجیاں دو قُربانیاں دو دِناں تیکر ہُندیاں سن۔ حُکم ایہہ سی پئی جے کُجھ تیجے دن دے کھاون دے لئی بچ جائے تے او عملی طور تے خُدا دے نال عہد دے رشتے توں فائدہ چُکن تے اوہنوں کھاون۔

اجہے پاپ جیہڑے بے پروائی یا انجانے دے وچ ہوجاندے سن اوہناں دے لئی خطا دی قُربانی پیش کیتی جاندی سی۔دس حُکماں نوں توڑن دی سزا ایہہ سی پئی ایہہ بندہ جماعت وچوں کٹ دِتا جاوئے تے اجہی خطا دی مُعافی خاص قُربانی دے نال ہُندی سی۔بھاویں جے

خُدا دے حضور اخلاقیات دا معیار اِک ای اے پر فرد دی ذمہ داری دے مُطابق قُربانی دے وچ تبدیلی روا رکھی گئی اے۔ کوئی مذہبی یا مُعاشرتی لیڈر اینا اہم نہیں اے پئی اوہدی خطا توں درگُزر کیتا جاوئے۔ تے نہ ای کسے بندے نوں اینا غیر اہم خیال کیتا جاندا اے پئی اوہدی خطا توں چشم پوشی کیتی جاوئے۔

مُقررہ قُربانی دے وچ حدبندی کیتی گئی سی۔ سردار کاہن یا ساری جماعت وچھا، حاکم دے لئی وچھا تے عام شہری دے لئی اِک جوان ہرن۔ ایویں ای قُربانی کرن دے طریقے دے وچ وی فرق سی۔ سردار کاہن یا جماعت دے لئی پاک ترین مُقام دے مدخل دے سامنے لہو ست واری چھڑکیا جاندا سی۔ حکمران تے عام جماعت دے لئی لہو قُربان گاہ دیاں سِنگاں دے اُتے لگایا جاندا سی۔کیوں جے ایہہ کفارے دی قُربانی ہُندی سی ایس لئی ایہنوں کھاون دی اجازت نہیں ہُندی سی۔ ایس لئی ایہہ قُربانی قُربان گاہ یا ایہدے باہر ساڑی جاندی سی۔ خاص خاص قصوراں دے لئی وی خطا دی قُربانی گُزرانی جاندی سی۔ جیویں پئی گواہی دیون توں انکار، رسمی ناپاکی تے بلاوجہ قسم کھانا۔ بھاویں جے ایہناں قصوراں نوں ارادے دے نال کیتے جاون والے قصور خیال کیتا جاندا سی پر ایہہ خُدا دے خلاف دانستہ گُناہ نہیں سن پئی جہناں دی سزا موت ہوئے۔ توبہ کرن والے ہر اِک گُناہ گار دے لئی کفارہ دستیاب سی۔

ایویں دے حالات دے وچ جہناں دے وچ خُدا تے انسان دا تعلُق ہوئے۔ جُرم دی قُربانی گُررانن دیاں تقاضیاں وچ فرد تے اوہدی جائیداد دے قانونی حقوق دی صاف صاف وضاحت کیتی گئی اے۔ جے کوئی بندہ پہلے پھل ، دہ یکی تے مُقرر ہدیہ خُداوند دے حضور

دے وچ پیش نہ کردہ تے ایویں کردیاں ہوئیاں خُدا دی تحقیر کردا تے ایویں دی صورت دے وچ نہ صرف تلافی کرنا پیندی سی سگوں قُربانی وی دینی پیندی سی۔

پُرانے عہد نامے دے وچ مذبحہ اُتے لہو چھڑکیا جاندا سی۔ تے جے کوئی گُناہگار بندہ اوس مذبحہ نوں ہتھ لاندا سی تے او ضرور جان توں مار دِتا جاندا سی۔ مذبح اُتے صرف جانوراں دا لہو ای چھڑکیا جاندا سی۔ پر نویں عہد نامے دے مُطابق یسوع مسیح نے اپنے لہو نوں پیش کیتا اے۔ ایس لئی جیہڑا کوئی وی یسوع مسیح دے اُتے ایمان لیاوندا اے او خُدا توں نجات تے مُعافی پاوندا اے۔

پُرانے عہد نامے دے وچ وچھے یا بکرے دی قُربانی پیش کیتی جاندی سی تے آخر وچ خُدا نے ساڈیاں گُناہاں دی خاطر اپنے اکلوتے بیٹے نوں قُربانی دے لئی پیش کر دِتا سی جہنے صلیب دے اُتے اپنی جان نوں پیش کیتا سی۔ ایس لئی ہُن ایہہ ضروری نہیں اے پئی اسی ایہناں جانوراں دیاں قُربانیاں نوں پیش کریئے کیوں جے ساڈیاں جاناں دے فدیے نوں خُداوند یسوع مسیح نے اپنی جان دیندیاں ہوئیاں کامل طور تے ادا کر دِتا اے۔ ایس لئی جہدی زندگی دے وچ بہت زیادہ گُناہ پائے جاندے نے جے او خُداوند یسوع مسیح نوں قبول کر لیوئے تے او اپنیاں گُناہاں توں مُعافی حاصل کر لیوئے گا تے او خُدا باپ دی بادشاہی دا حصہ بن جاوئے گا۔

ایویں انسانی تاریخ دے وچ اِک بہت ای اہم واقعہ ہویا پئی خُدا دا بیٹا انسانی جسم اختیار کردیاں ہوئیاں ایس زمین اُتے آگیا۔ اوہدے بارے دے وچ ایویں لِکھیا ہویا اے پئی:

جدوں ویلا پُورا ہو گیا تے خُدا نے اپنے پتّر نوں بھیجیا جیہڑا عورت توں پیدا ہویا تے شریعت دے ماتحت پیدا ہویا تاں پئی شریعت دیاں ماتحتاں نوں مُل لے کے چھڑائے۔

ایہدے وچ کوئی شک نہیں اے پئی خُدا اپنیاں وعدیاں نوں پُورا کردا اے۔ جدوں کنواری مریم نے ایس بیش قیمت بچے نوں جنم دِتا تے فرشتیاں نے ایس حقیقت دا اظہار ایالیاں دے اُتے کیتا سی۔ پئی اَج داؤ دے شہر دے وچ تُہاڈے لئی اِک مُنجی پیدا ہویا اے یعنی مسیح خُداوند۔ مجوسیاں نوں ستارے دی مدد دے نال ایہہ دسیا گیا سی پئی خُداوند یسوع مسیح دی پیدائش کِتھے ہونی اے۔ایویں او آئے تے اوہناں نوں خُداوند یسوع مسیح نوں سجدہ کیتا تے اپنیاں تحفیاں نوں اوہدے اگے پیش کیتا سی۔

متی دی انجیل دے دوجے باب دے وچ پائے جاون والے مجوسی قوس ویلے دے دانشور سن جیہڑے فلسفہ، حکمت تے تاریاں دے علم دے ماہر سن۔ اوہناں نوں خُداوند یسوع مسیح دے پیدا ہون دے بارے دے وچ یہودی پیشن گوئیاں توں پہلاں توں ای واقفیت حاصل سی۔او اپنے اپنے مُلک توں خُداوند یسوع مسیح دی زیارت دے لئی فلسطین آئے سن۔ او ویلے دیاں دانشوراں دے مُطابق دُنیا اِک وڈی ہستی دے آون دے لئی اُڈیکدی پئی سی تے اسی ویکھدے آں پئی رومی تاریخ وی اوہدے بارے دے وچ ذکر کردے نے۔

ستاریاں دے علم دے مُطابق جدوں کسے وڈی ہستی نے پیدا ہونا ہُندا سی تے اوہدی پیدائش دے اعلان نوں ستارے کردے سن۔ آکھیا جاندا اے پئی جدوں دو یا دو تو بہتے ستارے اِک ای بُرج دے وچ اکٹھے ہُندے سن تے او کسے وڈی ہستی دے آون دا اعلان ہُندا سی۔ ایویں ایس دُنیا دے نجات دہندہ خُدا دے پتّر ساڈے خُداوند یسوع مسیح دے

پیدائش واقع ہوئی تاں پئی انسانیت دے نجات دے وڈے کم نوں پُورا کیتا جاسکے جہنوں پُورا کرن دے لئی کوئی ہور طریقہ پایا ای نہیں جاندا سی۔ تے اوہنے ناصرت دے وچ اِک غریب گھرانے دے وچ جنم لیا سی۔
جیویں پئی اسی پہلاں وی ایہہ گل کیتی سی پئی خُداوند یسوع مسیح دے بھائی ابتدائی کلیسیا دے عظیم لیڈر ثابت ہوئے سن۔ کیوں جے خُداوند یسوع مسیح دے لڑکپن توں بخوبی واقف سن کیوں جے اوہناں نے ناصرت دے وچ ہون والیاں معجزیاں نوں اپنیاں اکھیاں دے نال ویکھیا سی۔
خُداوند یسوع مسیح نوں وی ساڈی طرح ہر اِک کم دے وچ آزمایا گیا سی پر اسی ویکھدے آں پئی او ہر اِک آزمائش دے وچ پُورا اُتریا سی۔ سب توں وہد کے او یہودہ اسکریوتی دی آزمائش دا شکار ہویا سی جہدے وچ اوہنوں گرفتار کر لیا گیا سی۔ ایہہ شمعون اسکریوتی دا بیٹا سی تے یاد رکھو پئی اسکریوتی عبرانی دے وچ آدمی دے وگاڑ نوں آکھدے نے۔ ایہہ آکھنا تے اوکھا اے پئی اوہنے کیہڑے مقصد دے لئی یسوع مسیح دیاں حواریاں دے نال رل کے ایس خدمت نوں کرنا شروع کیتا سی۔ پر ایہہ آکھیا جاسکدا اے پئی شروع دے وچ اوہنے ایہہ کم چنگی نیت دے نال کیتا ہوئے گا۔ ایہدے وچ حساب کتاب رکھن دی صلاحیت پائی جاندی سی تے ایہہ ای اجہ سی پئی اوہنوں رسولاں دا خزانچی مُقرر کیتا گیا سی۔ یوحنا دی انجیل دے ۱۲ باب دی ۴ توں ۶ آیت دے وچ ایویں لِکھیا ہویا اے :
پر اوہدیاں شاگرداں دے وچوں اِک بندہ یہوداہ اسکریوتی جیہڑا اوہنوں پھڑاون والا سی آکھن لگیا۔ ایہہ عطر ۳۰۰ دینار دے وچ ویچ کے غریباں نوں کیوں نہیں دِتا گیا؟ اوہنے

ایہہ ایس لئی نہیں آکھیا سی پئی اوہنوں غریباں دی فکر سی سگوں ایس لئی پئی او چور سی تے کیوں جے اوہدے کول تھیلی رہندی سی تے اوہدے وچ جو کُجھ وی پیندا سی او کڈھ لیندا سی۔

جہناں ۳۰ سکیاں دے عوض اوہنے خُداوند یسوع مسیح نوں ویچیا سی او بعد وچ اوہناں نوں سردار کاہن تے بزُرگاں دے کول واپس لے گیا تے اقرار کیتا پئی میں اِک بے قصور بندے نوں قتل دے لئی پھڑوایا اے۔ جدوں کاہناں نے اوہناں روپیاں نوں لین توں انکار کر دِتا تے او اوہناں نوں ہیکل دے وچ سُٹ کے واپس آگیا تے اپنے آپ نوں پھانسی دے دِتی۔

خُداوند یسوع مسیح دا کفارہ تے اوہدی الوہیت دو ایویں دے موضوع نے جہناں دے اُتے سب توں بہتے اعتراض کیتے جاندے سن۔ ایتھے گل بات کردیاں ہوئیاں اسی خُداوند یسوع مسیح دی الہی ہستی دے بارے وی کُجھ گلاں نوں بیان کراں گے۔

بھاویں جے ایہہ مُمکن اے پئی اسی مسئلہ تثلیث فی التوحید دے ثبوت کلام پاک دی رو دے نال پیش کریئے تے ایویں دے تاریخی ثبوت وی پیش کریئے جہدے توں ایہہ لگے پئی شروع دی کلیسیا اس عقیدے نوں مندی رہی اے۔ پر کیوں جے بہت ساریاں لکھاریاں نے ایویں کیتا اے ایس لئی اسی ایہناں گلاں نوں دوہرانا نہیں چاہندے آں۔ ایہدے علاوہ اسی تثلیث دے بارے وچ منفی سوالاں نوں نہ صرف عقلمندی دے خلاف خیال کردے آں سگوں ایہناں نوں خُدا دے پاک کلام دے منافی وی سمجھدے آں۔ حقیقت تے ایہہ ہے پئی ایس مسئلے نوں عقل دے خلاف ٹھہرانا نہ صرف تجسم تے کفارے دے جیہڑا

ایس مسئلے دے نال وابستہ اے خاتمہ کر دینا اے سگوں ایہہ خُدا دے پاک کلام نوں وی جھوٹا کردا اے۔ ایس لئی اسی ایہہ ثابت کرن دی کوشش کردے آں پئی ایس مسیحی مسئلے نوں عقل دے خلاف بنانا عقل دے نہ ہون دا ثبوت اے۔ تے پہلی گل تے ایہہ ہے پئی ایہہ مسئلہ اِک فلسفیاتی حقیقت اے تے دوجی گل ایہہ ہے پئی ایہدے توں وِک واحد تے پاک پیار کرن والی ذات یعنی خُدا دی ہستی دا یقین کرنا آسان ہوجاندا اے۔ تے او ساریاں مُشکلات تے او سارے شک جیہڑے ایس راہ دے وچ انسان دے لئی رکاوٹ نے او سارے اِک ای دم دُور ہوجاندے نے۔

ایویں اسی معیار نوں سامنے رکھدیاں ہوئیاں مسئلہ تثلیث فی التوحد دا امتحان کراں گے۔ ایس لئی اسی پہلاں ایہناں ساریاں فلسفیانہ اعتراضاں دا جواب دیندیاں ہوئیاں جیہڑے تردیدِ تثلیث دے حوالے دے نال پیش کیتے جاندے نے ایہدے سراسر معقول ہون نوں ثابت کراں گے تے فیر ایہہ ظاہر کراں گے پئی ایہہ مسئلہ خُدا دی ہستی نوں اوکھا بناون دی بجائے سوکھا بنا دیندا اے۔

ا)ایہہ لفظ باپ تے بیٹا خُدا دی شان دے خلاف نے

الف)ایہہ تولید دے جسمانی عمل دے ول نوں اشارہ کردے نے۔

ب)ایہہ لفظ زمانے تے تواتر دی دلالت کردے نے

پر جدوں دھیان کیتا جاندا اے تے ایہناں اعتراضاں دے اندر پایا جاون والا کھوکھلا پن بہت ای چھیتی ظاہر ہوجاندا اے۔

ایہہ بہت ای ضروری اے پئی تُسی ایہناں گلاں دے وچ بہت ای احتیاط دے نال تمیز کرو۔ تے دھیان کرو پئی والد تے اولاد دے الفاظ مترادف نہیں نے۔ ہر اِک دُنیاوی باپ والد تے ہے پر ہر اِک والد باپ نہیں اے۔ والد ہوا یا پیدا ہونا اِک جسمانی عمل اے تے انسان تے حیوان دے وچ اِک جہیا ای پایا جاندا اے۔ سگوں ایہنوں عالمِ نباتات دے عمل دے وچ وی ویکھیا جاندا اے۔ ایویں تُسی ہُن ایہہ بہت ای وضاحت دے نال آکھ سکدے او پئی فُلاں جانور یا فُلاں رُکھ دا باپ تے ہُن تُسی سمجھ سکو گے پئی اصل وچ ایہدے توں مُراد کیہ اے۔ جدوں تُسی کسے باغ دے وچ اِک بیج بوندے او تے کدی ایہہ سوال وی پیدا ہُندا اے پئی ایہہ بیج کسے خاص پودے دا بیج اے یا ایس بیج توں کوئی خاص پودا پیدا ہوئے گا۔

ایویں ایس بیان توں ایہہ ظاہر ہُندا اے پئی جدوں اسی زمینی باپ یا پیٹے دے بارے دے وچ گل بات کردے او تے ایویں جسمانی تولید دا خیال بالکُل وی ساڈیاں ذہنیاں دے وچ نہیں آوندا اے۔ ایس ویلے ساڈیاں ذہناں دے وچ کُجھ خاص اخلاقی کیفیات دا سلسلہ شروع ہُندا اے ایویں ایس ویلے او روحانی تعلُق ظاہر ہُندا اے جیہڑا دو اخلاقی تے روحانی ہستیاں دے وچ پایا جاندا اے۔ اسی ایس اخلاقی سلسلے دیاں کُجھ کڑیاں دے بارے گل بات کردے آں۔ محبت جیہڑی سب توں بہتی اہم تے مُقدم اے۔ شفقت تے نرمی، ڈوہنگی باہمی رفاقت، جذبات، نیک خواہشات، کاملیت، پُر لُطف مُبادلہ، یکسانیت، صورت و سیرت، ارادے دی یکسانیت، کم دی یکسانیت تے فرائض دا ربط و تعلُق۔

ہُن اسی پچُھدے آں پئی ایہناں صفتاں دے وچ کوئی اجہی خُوبی اے جیہڑی شان الٰہی دے خلاف ہوئے؟ کم از کم اخلاقی نکتہ خیال توں تے کوئی وی اجہی گل نظر نہیں آوندی اے۔ ایہہ ایویں دے اخلاقی اوصاف نے جیہڑے اِک پاک تے بے عیب خُدا دے اُتے بغیر کسے کسرِ شان دے عائد ہوسکدے نے۔ سگوں خُدا آپ اوہناں نوں ورتدا اے۔ تاں پئی ایس رشتے دی ماہیت تے پُوری کیفیت ساڈے ذہن نشین ہوجاوئے جیہڑا ایہدے وچ تے ایہدے ازلی کلمے دے وچ پایا جاندا اے۔ جے ایس قسم دے الفاظ نہ ورتے جاون تے ضرور ایس تعلُق نوں محض حکمت نظر دا جامہ پوا دِتا جاندا اے۔ تے ایہدی او روحانی منزلت جیہڑی انسانی روح دی خُوشی تے اطمینان دے لئی بہت ضروری اے بالکُل ختم ہوجاندی اے۔ پر شُکر اے پئی ایہہ مسئلہ باپ ،بیٹے تے پاک روح دے نال مِل کے جیہڑا باپ تے بیٹے دونواں توں صادر ہُندا اے خاندانی پاکیزگی دے وچ اِک نوی خُوبصورتی تے کشش پیدا کردا اے۔ تے جذبات، محبت تے رفاقت نوں پُر معنی بنا دیندا اے۔ شرط ایہہ ہے پئی ایہنوں دماغ توں اُتر کے دل دیاں ڈُھنگیائیاں تیکر سرائت کر جاون دی اجازت دِتی جاوئے۔

۲)اسی دوجے اعتراض دا ضمناً تجربہ کر چُکے آں جیہڑا ایہناں لفظاں دے وچ تواتر تے تسلسل نوں بیان کردا اے۔ تے بیٹے نوں اذیت دے درجے توں گرا دیندہ اے تے خُدا دا باپ بننا ثابت کردیندہ اے۔

پر یاد رہوئے پئی اسی شروع دے وچ ای ایس امر دی واضح طور تے توضیح کر دِتی سی پئی تولید دا عمل اِک خالص روحانی شخصیت دے اوصاف دے وچ بالکُل وی داخل نہیں

ہوسکدا اے۔ ایس لئی ایہدے وچ تسلسل وی نامُمکن اے۔ جدوں اسی ایہناں اخلاقی معنیاں دے اُتے نظر کردے آں جیہڑے باپ تے پتّے دیاں لفظاں دے وچ لُکے ہوئے نے تے ایہہ حقیقت ظاہر ہوجاندی اے پئی ایہہ دونویں ای الفاظ لازم و ملزوم نے تے ایہناں دے وچ زمانے دے لحاظ دے نال تفریق تے تمیز کرنا مُمکن نہیں اے۔ دُنیا طور تے وی ایہہ اِک بہت ای وڈی حقیقت اے پئی اوس ویلے تیکر کوئی وی بندہ باپ نہیں بنندا اے جدوں تیکر اوہدا کوئی بیٹا نہیں ہُندا اے۔ ایس ای حقیقت نوں ایویں وی بیان کیتا جاسکدا اے پئی جدوں بیٹا پیدا ہُندا اے تے ایس ای ویلے باپ وی اپنی پدرانہ حیثیت دے وچ جنم لیندا اے۔ ایس لئی خُدا دے وچ جہدی ذات ازلی اے تے او ویلے دے اثر توں مُبرا اے، باپ تے بیٹا تسلسل توں محفوظ نے۔ ایس لئی بجائے ایہدے پئی ایس خیال اُتے دھیان کیتا جاوئے پئی باپ پتّے توں پہلاں ای موجود سی ایہہ مننا پوئے گا پئی دونویں ای اِک ای زمانے دے وچ موجود سن تے دونویں ای ازلی نے۔ تے جدوں اسی اِک واری جدوں ذاتِ الٰہی دے وچ کسے قسم دے الٰہی ازلی تعلُقات نوں منن لیندے آں تے فیر ایہناں نوں باپ، بیٹا تے پاک روح (جیہڑی باپ تے پتّے دونواں دی روح اے) دے ناں توں نامزد کرنا کوئی اوکھا کم نہیں لگدا اے۔

پر ایس کیتی گئی ساری تشریح توں ایہہ وی لگدا اے پئی ایہہ کُجھ لوکاں دے لئی بہت ای ٹھوکر دا باعث اے۔ تے ایس ای ڈُھنگی تے جبلی نفرت نوں اگے رکھدیاں ہوئیاں جیہڑی او ایس مسئلے دے بارے دے وچ رکھدے نے سوال پیدا ہُندا اے پئی کیہ ایہہ مُناسب اے پئی مسیحی ایہناں لفظاں نوں جیہڑے کسے ویلے ایس الٰہی حقیقت دے اظہار دے لئی ورتے

جاندے نے جہناں دے بیان توں انسانی زبان ڈردی اے۔ پر جیہڑے ہُن غلط فہمی دا سبب بندے پئے نے، او ای اہمیت دین جیہڑے شروع دے وچ دیندے سن۔ کیوں نہ او لفظ جیہڑے اپنے ابتدائی تے اصلی مقصد نوں پُورا کرن دی بجائے غلط بیانی دا باعث بندے پئے نے چھڈ دیندے نے تے ایہناں دی تھاں تے نویاں لفظاں نوں ورتدے نے جیہڑے ایس لُکی ہوئی حقیقت نوں بہتی وضاحت دے نال پیش کردے نے۔ کیوں جے لفظاں دا کم معنیاں نوں واضح کرنا اے۔ تے جے کُجھ لفظ آپ ای ایویں دے ہون پئی اوہناں دی وضاحت دے لئی ہور لفظاں دی لوڑ پوئے تے اوہناں دا کیہ فائدہ اے؟ ایس لئی کیوں نہ ایہناں نوں ورتن توں پرہیز کیتا جاوئے۔ایس سوال دا جواب ایویں ہے پئی سانوں ایہناں لفظاں دے وچ ردو بدل کرن دا اختیار نہیں اے۔جہناں نوں خُدا نے بہت ای بہت ای زور تے تاکید دے نال منظور کیتا اے تے ایہناں دا خُدا دے پاک کلام دے وچ پایا جانا تے بڑے عرصے توں اوہدی کلیسیا دا ایہناں نوں ورتنا۔ایہہ ساڈے لئی اِک حُکم دی طرح اے جہنوں مننا ساڈا فرض اے۔ ایہدے علاوہ جے اسی ایہناں لفظاں نوں دینیات وچوں کڈھ دئیے تے اپنے نال بہت ساریاں شیواں نوں لے جاون گے۔ تے کُجھ چِر دے بعد ایہہ عجیب حقیقت جہدے بارے دے وچ ایہہ لفظ متواتر گواہی دیندے نظر آوندے نے نظراں توں اوجھل ہوجائے گی۔ تے جدوں خُدا باپ ہون دا تصور ای انسان نوں کھو لیا جاوئے تے ایویں مذہب اِک بے معنی تے بے لُطف شے بن جاندی اے۔

جدوں اسی جسمانی تخلیق دے خیال نوں روحانی تخلیق شخصیات توں وکھ کردیندے آں تے الفاظ باپ تے بیٹا توں صرف اخلاقی معنی ای ذہن نشین ہُندے نے جیہڑے ہر حالت دے

وچ خُدا دی شان دے مُطابق نے۔ تے ایہہ الفاظ زمانے تے ویلے دی مُشکل نوں دُور کردیندے نے۔تے ہُن ایویں باپ تے بیٹا دنویں ای ہم عصر وکھالی دیندے نے۔

ایس ای لئی یسوع مسیح نے اپنی زمینی خدمت دے دوران آکھیا سی پئی باپ نے مینوں گھلیا اے پئی اوہدیاں کماں نوں پُورا کراں۔ لوقا دی انجیل دے وچ لِکھیا ہویا اے پئی ابنِ آدم گواچیاں ہوئیاں نوں لبھن تے نجات دیون دے لئی آیا اے۔ خُداوند یسوع مسیح دی زمینی خدمت دا مقصد ای ایہہ سی۔ خُداوند یسوع مسیح نے اپنی جان دیون توں پہلاں ایہہ آکھیا سی پئی تمام ہویا یعنی انسان دی نجات دا سارا کم پُورا ہو گیا اے۔

چاراں انجیلاں دیاں اخیری باباں دے وچ یسوع مسیح دی خدمت دے اخیری ہفتے دے بارے خاص طور تے ذکر کیتا گیا اے۔ خُداوند یسوع مسیح دیاں صلیبی دُکھاں دی وجہ توں ایہہ ہفتہ بہت ای اہم سی۔

اپطرس ا باب دی ۱۸ تے ۱۹ آیت دے وچ لِکھیا ہویا اے: تُسی جاندے او پئی تُہاڈا نکما چال چلن جیہڑا باپ دادا توں چلیا آوندا اے اوہدے نال تُہاڈی خلاصی فانی شیواں یعنی سونے چاندی دے نال نہیں ہوئی سگوں اِک بے عیب تے بے داغ برے یعنی یسوع مسیح دے بیش قیمت لہو دے نال۔

آؤ اسی دُعا کرئیے:

اے خُداوند یسوع اسی دُکھ اُٹھاون، دفن ہون تے جی اُٹھن دے لئی تیرا شُکر کردے آں، تُو اپنا لہو وگایا تے سانوں نجات دِتی اے۔ ایہدے نال سانوں تقویت مِلدی اے۔

اسی تیرا شُکر کردے آں پئی تُو ساڈی نجات دے کم نوں پُورا کیتا۔ اسی اپنیاں گُناہاں دی وجہ توں بھٹک گئے سی تے شیطان دی راہ اُتے ٹُر پئے سی۔ تُو اپنے فضل تے صلیبی موت دے وسیلے سانوں بچا لیا اے۔ اسی اُڈیکدے پئے سی پئی اسی اپنی نجات دے لئی کیہ کریئے۔ اسی ایہہ قبول کردے آں تے ایہہ اقرار کردے آں پئی اسی گُناہگار سی تے تُو سانوں نجات دِتی اے تے تُو ای ساڈا نجات دیون والا ایں، اسی تیرے فضل دی تابعداری کردے آں۔

ایس سبق نوں سِکھن وچ تُو ساڈے نال سی تے اگلے سبق نوں سِکھن وچ وی تُو ساڈی مدد کر۔ تاں پئی اسی تیرے پاک کلام دیاں سچیاییاں نوں جان سکئیے۔ بخش پئی اسی تیرے پاک کلام تے تیری پچھان نوں دوجیاں تیکر پہنچاون دا وسیلہ بن سکئیے۔ اسی منت کردے آں پئی تُو ساڈی دُعا نوں سُن تے قبول کر۔ اسی ایہہ سارا کُجھ تیرے سوہنے پُتر ساڈے خُداوند یسوع مسیح دا ناں لیندیاں ہوئیاں منگدے آں۔ آمین

ہم ان اسباق کو ہفتہ وار تعارف کی صورت میں پیش کر رہے ہیں۔ بعض اوقات تو ہم کچھ مضامین کا محض خاکہ ہی بیان کرتے ہیں۔مبارک جمعہ کی شام کائنات نے بھی یسوع مسیح کی موت کا نظارہ کیا۔

آئیں دُعا کریں ۔

اے خدا وند ہم تیرے کلام کے لئے ، تیرے فضل اور تیرے پیار کے لئے تیرا شکر کرتے ہیں۔ تُو انسانی تاریخ میں مداخلت کرتا ہے ۔تاکہ ہمارے نجات کا کام کو مکمل کر سکے ۔پرانے عہدنامہ کی قربانیوں کی تاریخ کے باعث تُو نے یسوع مسیح کو ہمارے لئے قربان کر دیا۔ اس سے ہماری حوصلہ افزائی ہوتی ہے تو ہمارے لئے کام کرتا ہے ۔تُو ہمارے دلوں میں سکونت کرتا ہے۔ پریشانی ، دکھ مصیبت سے بچاتا اور نجات بخشتا ہے۔ اسلئے ہم اپنی ساری فکر تجھ پر ڈالتے ہیں۔ ۔ہم تیرا شکر کرتے ہیں تو ہمارا خداوند اور بادشاہ ہے۔ ہمارا خالق ااور مالک ہے ۔ ہمارا منجی ہے۔ تو نے ہمیں پیدا کیا اور ہر طرح حکمت اور سرفرازی عطا کرتا ہے۔ ہمیں ہر طرح کے گناہ سے تو ہی چھڑا تا ہے ہمیں شیطان کے بندھن سے تو ہی چھڑا تا ہے۔جب شیطان ہمیں تجھ سے دور کر دیتا ہے تو تُو اپنے فضل اور ہمیں اپنے پاس بُلا لیتا ہے ۔ہم تیرے پاس آتے ہیں کیونکہ ہم اپنی طاقت ، قوت اور عقل سے کچھ نہیں کر سکتے لیکن تیری قوت اور تیرے رُوح سے سب کچھ ممکن ہے ۔ ہم تیرے ساتھ رفاقت رکھ سکتے ہیں ۔تجھ سے ملاقات کر سکتے ہیں۔ شیطان ہماری روحوں کو برباد نہ کر دے ۔ خدا وند ہمیں شیطان اور گناہ کے پھندوں سے میں محفوظ رکھ

تو ہماری روحوں کو نجات دے۔ اور ہمیں ابدی زندگی عطا کر دے۔ہمارے منجی خداوند یسوع مسیح کو جلال ملے۔ بائبل کے مطالعہ کے لئے تیرا شکر کرتے ہیں تو ہمیں سمجھ عطا کر ،یسوع مسیح کے نام میں۔آمین!

ہمارے پاس یسوع مسیح کی قیامت کے موضوع پر تقریباً ۲۵ کے قریب ایسے مضامین ہیں جن پر ہم بات کر سکتے ہیں یعنی یسوع مسیح کے دکھ، اُسکی موت اُس کا قبر میں اُتا را، نجات بوسیلہ صلیب،مُردوں میں سے جی اٹھنا اور آسمان پر جانا وغیرہ۔ ہم ان کو مختلف گروپوں میں تقسیم کر سکتے ہیں۔ لیکن ہم ان سب موضوعات پر بات سیر حاصل بحث نہیں کریں گے۔تاہم بوقتِ ضرورت ہم ان کو زیرِ لاتے رہیں گے۔

یہاں ہماری توجہ کا خاص مرکز مصلوبِ مسیحا ہے۔ہم اس کی قربانی کے متعلق بات کر رہے ہیں۔ قربانی بہت اہم لفظ ہے۔ اس لفظ کا یہودی تاریخ سے بہت گہرا تعلق ہے کیونکہ شریعت کا کافی حد تک حصہ قربانیوں پر مشتمل ہے۔اُن کا قربانیوں کا یہ سلسلہ غیر یہودیوں کی قربانیوں سے قطعی مختلف تھا۔

آج کا سبق بھی در اصل بنیادی طور پر پرانے عہد نامہ کی قربانیوں کے پس منظر سے متعلق ہے ۔یسوع مسیح انہی قربانیوں کی تکمیل تھا۔ اسی لئے یوحنا بپتسمہ دینے والے نے یہ کہا کہ دیکھو یہ خدا کا برّہ ہے جو دُنیا کا گناہ اُٹھا لے جاتا ہے۔یوحنا اسرائیلی تاریخ کا زبردست نبی تھا۔ وہ یسوع مسیح کا خالہ زاد تھا۔ چنانچہ جب اُس نے یہ الفاظ کہے تو ہر شخص

حیران ہوا ہو گا واہ! کتنی حیرانی کی بات ہے۔ اور وہ حیرانی سے یوحنا اور یسوع مسیح کی طرف دیکھتا ہو گا۔

پچھلے اسباق کے دوران مُجھے اس مضمون کے متعلق بہت سی آیات موصول ہوئی ہیں ، کچھ لوگوں نے اس سے مُتعلق آیات بھی مجھے بھیجی ہیں تا کہ میں پڑھ کر پریشان ہو جائیں کہ یہ کس طرح مضمون سے متعلق ہیں۔لیکن خدا وند کا شکر ہے کہ خدا آپ کے اُستاد کو ایسے لوگوں کی شرارت کی رسائی سے بچاتا ہے ۔

پرانے عہد نامہ میں قربانی کی ابتدا پیدائش ہی کی کتاب سے شروع ہوتی ہے۔ شاید یہی وجہ ہے کہ پیدا ایش کے کتاب کے بعد احبار کی کتاب میں خدا نے قربانیوں کا سلسلہ شروع کیا۔ اور بنی اسرائیل کو قربانیوں کے متعلق احکام دئے گئے۔

طوفانِ نوح کے بعد جب تمام دنیا پانی سے برباد ہوئی تو نوُح اور اُسکے بیٹوں نے ایک مذبح بنایا اور اُس پر خداوند اپنے خدا کے حضور قربانی گزرانی۔

خدا وند خدا نے ابرہام کو حکم دیا کہ وہ مورہ کی پہاڑی پر جائے وہاں مذبح بنائے اوریہواہ کے حضور قربانی گزرانے۔

جب بنی اسرائیل قوم کو تین ماہ ملکِ کنعان میں بستے ہوئے گزر گئے تو خدا نے انہیں حکم دیا کہ توریت کے مطابق جمع ہو کر سب عبادت کریں ۔اور خداوند اپنے خدا کے حضور قربانی کریں۔

بائبل مقدس کی تاریخ کے مطابق قربانی در اصل خدا اور انسان کے مابین ٹوٹے ہوئے رشتے کو بحال کرنے کا ذریعہ ہے۔خدا نے اسی لئے اپنے لوگوں کے درمیان قربانی کو شفا کا ذریعہ بنایا۔

پیدائش کے کتاب کے تیسرے اور چوتھے باب کے بعد اکثر موقعوں پر خدانے انسان کی بحالی کے لئے قربانی کرنے کا حکم دیا۔قربانیوں کا یہ لامتناہی سلسلہ انہیں اس بات کی یاد دلاتا تھا کہ خدا کے اور انسان کے تعلق کے درمیان کوئی نہ کوئی غلطی سرزد ہوئی ہے۔اس کی ضرورت کا احساس تو پیدائش چوتھے باب سے ہی محسوس ہونے لگتا ہے کہ گراوٹ کے بعد انسان کو بحال کیا جائے۔

قربانیوں کا سلسلہ تو رومیوں کی تاریخ سے بھی وابستہ تھا لیکن اُن کی قربانیوں کا منبع اور مقصد بالکل فرق تھا۔ یہ یہودیوں نقطہ نظر سے بالکل فرق تھا۔

کلامِ پاک میں قربانی کے لئے مختلف اصطلاحات استعمال کی گئی ہیں۔ عبرانیوں کا خط قربانیوں کے مقصد کو بالخصوص بیان کرتا ہے۔ اور خاص طور پر یسوع مسیح کی ابدی اور حتمی قربانی کو بیان کرتا ہے۔پرانے عہدنامہ کی قربانیاں کاہن کےؤسیلہ چڑھائی جاتی تھیں۔ اور نئے عہد نامہ یسوع مسیح کو سردار کاہن قرار دیتا ہے ۔

آپ جانتے ہوں گے چائنا امریکہ مغربی ممالک اور دنیا کے بیشتر ممالک میں مختلف مذاہب لوگ مختلف مقاصد کے لئے قربانیاں چڑھاتے ہیں۔ لیکن پیدائش کی کتاب میں نوح کے تین بیٹے بھی اُس کے ساتھ تھے جب اُنہوں نے مل کر یہواہ خدا کے حضور قربانی گزرانی اور انہی سے آگے سارے جہان کی قومیں پیدا ہوئیں۔ جب پہلی صدی مسیحی میں

رومیوں کی حکومت تھی تو وہ سؤر کی قربانی کرتے تھے اُن کے نزدیک یہ پاک جانور تھا جبکہ یہودیوں کے نزدیک یہ حرام تھا۔

ابرہام مسوپتامیہ کی تہذیب میں پروان چڑھا تھا جو سندھ اور مصر کی تہذیبوں کی مانند انتہائی ترقی یافتہ تھی۔ اُور کو ''کسدیوں کا اُور'' بھی کہا جاتاتھا۔ اس کی وجہ یہ ہے کہ جہاں کسی زمانے میں اُور آباد تھا بعد کی صدیوں میں اُسے کسدستان کہاجانے لگا ۔ دانی ایل کی کتاب میں مذکور کسدی بادشاہ بیلشضر کے باپ نبو ندیس نے جو556-539 ق۔م تک بابل کا شہنشا ہ تھا اسے دوابرہ تعمیر کرنے میں خاصی دلچسپی لی کیونکہ اُور عرصہ سے ویران پڑا تھا اس شہر کی کھدائی کرنے والے ماہرینِ اثریات نے گزشتہ سالوں میں اس مقام میں سے ہمیں اہم معلومات فراہم کی ہیں۔

''تب خداوند نے ابرام کو دکھائی دے کر کہا کہ یہی ملک میں تیری نسل کو دوں گا اور اُس نے وہاں خداوند کے لئے جو اُسے دکھائی دیا تھا ایک قربان گاہ بنائی''(پیدائش 7:12)۔خدا نے ابرہام سے وعدہ کیا کہ جس ملک میں وہ چل پھر رہا ہے وہ اُس کی نسل کو دے گا۔ ابرہام کا مطلب ہے ''بہت قوموں کا باپ''۔اسی طرح خدا نے اُس کی بیوی ساری کا نام بدل کر سارہ رکھ دیا۔ابھی تک اُس کے ہاں کوئی اولاد نہ تھی ۔

وقتِ مقررہ پر خدانے ابرہام اور سارہ کو اکلوتا بیٹا اضحاق بخشا ، اس وقت ابرہام کی عمر ۹۹ برس کی تھی۔ خدا نےابرہام کے ساتھ اضحاق کا وعدہ پورا کیا ۔

''پھر خدا وند ممرے کے بلوطوں میں سے اُسے نظر آیا اور وہ دن کو گرمی کے وقت اپنے خیمہ کے دروازے پر بیٹھا تھا،اور اُس نے اپنی آنکھیں اُٹھا کر نظر کی اور کیا

دیکھتا ہے کہ تین مرد اُس کے سامنے کھڑے ہیں وہ اُن کو دیکھ کر خیمہ کے دروازے سے اُن کو ملنے کو دوڑا اور زمین تک جھکا اور کہنے لگا کہ اے میرے خداوند اگر مجھ پر آپ نے کرم کی نظر کی ہے تو اپنے خادم کے پاس سے چلے نہ جائیں۔ بلکہ تھوڑا سا پانی لایا جائے اور آپ اپنے پاؤں دھو کر اُس درخت کے نیچے آرام کریں۔ میں کچھ روٹی لاتا ہوں۔ آپ تازہ دم ہو جائیں۔ تب آگے بڑھیں۔کیونکہ آپ اسی لئے اپنے خادم کے پاس آئیں ہیں۔انہوں نے کہا جیسا تُو نے کہا ویسا ہی کر۔ اور ابرہام ڈیرے میں سارہ کے پاس دوڑا گیا اور کہا کہ تین پیمانہ باریک آٹا جلد لے اور اُسے گوندھ کر پھلکے بنا۔ اور ابرہام گلے کی طرف دوڑا اور ایک موٹا تازہ بچھڑا لا کر ایک جوان کو دیا اور اُس نے جلدی سے اُسے تیار کیا، پھر اُس نے مکھن اور دودھ اور اُس بچھڑے کو جو اُس نے پکوایا تھالے کر اُن کے سامنے رکھااور آپ اُن کے پاس درخت کے نیچے کھڑا رہا۔اور انہوں نے کھایا۔پھر اُنہوں نے پوچھا کہ تیری بیوی سارہ کہاں ہے؟ تب اُس نے کہا میں پھر موسم بہار میں تیرے پاس آؤں گا اور دیکھ تیری بیوی ساری کے بیٹا ہوگا۔۔۔۔‘‘(پیدائش 12:1-10)۔

خیال رہے کہ 3000 ق۔م میں مسوپتامیہ میں دو نمایاں قومیں آباد تھیں بالائی وادیوں میں اکادی اور زیریں وادیوں میں سمیری لوگ آباد تھے۔ سمیری علاقے میں اُور کا شہر آباد تھا۔ بائبل میں اس علاقے کا سنعار کہا گیا ہے جہاں بابل کا بُرج تعمیر ہوا تھا۔2500-2300 ق۔م کے دوران سمیری شاہانِ اُور نے سنعاری علاقے پر قبضہ کر لیا انہوں نے شمال میں اکادیوں پر حملے کئے لیکن ان صدیوں کے بعد اکادی حکمران سرجون اعظم نے سمیریوں پر فتح حاصل کر کے مسوپتامیہ کا سارا علاقہ متحد کر لیا۔ اُس کی وفات

کے بعد یہ علاقہ ایران سے نمودار ہونے والی ایک قوم کے ہاتھ میں آ گیا۔ لیکن سمیریوں نے انہیں وہاں سے نکال دیا۔ 2000 ق۔م میں ابرہام کی بلاہٹ تک سمیری قبضہ ختم ہو چکا تھا اُس دور میں اُور کی ترقی کی کئی منازل طے کر چکا تھا۔ اثریات کی بدولت ابرہام کی آبائی وطن سے متعلق دلچسپ انکشافات منظر عام پر آئے ہیں۔

ابرہام کے زمانہ تک اُور ایک انتہائی اہم اور ترقی یافتہ مرکز کی حیثیت اختیار کر چکا تھا۔ وہاں ایک خوبصورت نظامِ حکومت ، نظامِ تجارت اور نظامِ تعلیم تھا۔ کاروباری مقاصد کے لئے رسیدیں لکھنے اور تحریری معاہدات کا رواج تھا۔ شہر میں آبی نکاس کے لئے نالیوں اور دو منزلہ عمارات کے نشانات ملے ہیں۔ اہلِ اُور سونے چاندی اور دیگر دھاتوں کو ڈھالنے اور اُن کے استعمال سے واقف تھے۔ درس گاہوں میں علمِ نجوم ، علمِ فلکیات ، ریاضی، فنِ جراحت اور نقشہ نویسی جیسی مضامین پڑھائے جاتے تھ۔ اُن کا سال قمری اور ۳۵۴ ایام پر مشتمل تھا عسکری مقاصد کے لئے وہ نئے رتھ ، تانبے کے خود، اور نیرے استعمال کیا کرتے تھے اور زراعت سے بخوبی واقف تھے۔

اس مقام پر ایک عظیم مندر کے کھنڈرات بھی موجود ہیں جسے اُور کے نامور حکمران اُور نامو نے تعمیر کروایا تھا۔ ابرہام کے زمانہ کے اس مندر کو بنے ہوئے ایک صدی بیت چکی تھی۔ اس بادشاہ نے ،اوزان ، پیمانوں، بیواؤں، یتیموں، مفرور غلاموں ، لونڈیوں اور طلاق کے بارے میں قوانین وضع کئے۔

اُور اپنے زمانہ کا اہم مذہبی مرکز تھا ۔سمیری لوگ محبت اور پیداوار کی دیوی عستار کی پوجا کرتے تھے۔ تموز دیوتا کی عبادت بھی رائج تھی۔وہ دیوتا خزاں میں مر کر موسمِ

بہار میں زندہ ہو جاتا۔ جب بابل کا شاہی سلسلہ شروع ہوا تو تمماز کی جگہ اموری دیوتا مردوک نے لے لی۔ اس کے علاوہ مختلف اجرامِ فلک کی پرستش کا رواج تھا۔ لوگ انسانی بچوں اور جانوروں کی قربانیاں کرتے تھے ان کے کاہن مندروں، مذبحوں اور مدارس میں تعلیم دیتے۔ شگون، جادو اور منتر اُن کی دینی زندگی میں شامل تھا۔ خواب اور اُن کی تعبیر اُن کے نزدیک پُر معنی تھی۔ قربان کئے جانے والے جانور کے جگر کی لکیروں کا مشاہدہ کر کے قربانی گزار کا مستقبل بتایا جاتا تھا۔ اُور میں اسے باقاعدہ سائنس کا درجہ حاصل تھا جسے جگر بینی کہتے ہیں۔ حزقی ایل ۲۱:۲۱ میں اس کی تصویر موجود ہے یہاں کا مشہور ترین دیوتا چاند دیوتا تھا جسے سین بھی کہا جاتا تھا۔

باپ کی وفات کے بعد ابرہام اپنے اہلِ خانہ کے ساتھ حاران سے کنعان کے لئے روانہ ہوا۔ ماہرینِ آثارِ قدیمہ نے کنعان کی دینی زندگی کے بارے میں دلچسپ انکشافات فراہم کئے ہیں ۔ ابرہام کی آمد سے پہلے کنعان میں کئی اقوام آباد تھیں۔ وہ کنعانی کہلاتے تھے۔ انہیں امور ی بھی کہا جاتا تھا۔ اگرچہ کنعان میں کئی اقوام آباد تھی تو بھی بُت پرستی کا عنصر ان سب کا مشترکہ تھا۔

کنعانی مذہب کا سب سے بڑا دیوتا ''ایل ''تھا اور یسیرت اُس کی بیوی تھی۔ عہدِ عتیق میں یسیرت کو کنعانیوں کی دیوی کہا گیا ہے۔ اس دیوی کے بت کو بھی یسیرت کہا جاتا تھا۔ ایک خیال یہ بھی ہے کہ یسیرت ،درخت کا تنا ہوتا تھا جسے بعل کے مذبح پر نسب کیا جاتا تھا۔ ''ایل ''اور ''یسیرت '' سے ستر دیوی اور دیوتا پیدا ہوئے۔ جن میں مشہور ترین بعل دیوتا تھا۔ راس شمرہ سے دریافت شدہ ادب سے پتہ چلا ہے۔ کہ

بعل کو نباتاتی، حیواناتی اور انسانی پیداوار اور تخم ریزی کا موجب سمجھا جاتا تھا۔ اہلِ کنعان خوشگوار موسم میں اس کی پرستش کھلے میدانوں میں خاص کر پہاڑو کی چوٹیوں پر کرتے جنہیں اونچے مقام کہتے تھے۔ اس عبادت میں قربانی، ناچ رنگ، اور شہوانی حرکتوں کو اہم مقام حاصل تھا۔

بعل کی بیوی ''عنات'' دیوی تھی۔ وہ جنگ اور جنس کی دیوی تھی۔ وہ بعل کے مخالفین سے جنگ کرتی تھی اس کے علاوہ عستارات بھی یسیرت اور عنات کی طرح جنس کی دیوی تھی۔

اس علاقے کے لوگوں کا عقیدہ تھا کہ عستارات دو بیٹے پیدا ہوئے جن کے نام پوتھاس یعنی جنسی خواہش اور ایروس یعنی جنسی محبت تھے ۔کنعانی لوگ سورج اور دیگر اجرامِ فلک کی عبادت بھی کرتے تھے۔ اس کے علاوہ مولک اور کموس دیوتاؤں کی پوجا بھی رائج تھی۔ ان تمام دیوی دیوتاؤں کی عبادت میں کم از کم دو باتیں مشترک تھیں۔ یعنی جنسی بدکاری اور بچوں کی قربانی۔

کنعانی مذاہب سے منسلک مندروں میں مقدس طوائفیں خدمت کیا کرتی تھیں۔ یہ طبقہ عورتوں اور مردوں دونوں جنسوں پر مشتمل تھا۔ مردوں کو ''قیدیشم'' اور عورتوں کو'' قیدیشاتھ'' کہا جاتا تھا۔ ان مندروں میں عبادت کی غرض سے آنے والے مرد و زَن مخالف جنس کی ان مقدس طوائفوں سے مباشرت کرتے تھے۔ عورت مرد کا اور مرد عورت کا لباس پہن کر شہوانی فعل میں مصروف رہتے تھے۔ اگرچہ کنعانی مذاہب میں ایسی باتوں کو مذہب کی معراج تسلیم کیا جاتا تھا۔ مگر خدا نے موسیٰ کو حکم دیا کہ

جب بنی اسرائیل کنعان میں جائیں تو وہ کنعانی باشندوں جیسے کام نہ کریں۔ خدا نے شریعت میں فرمایا کہ مرد عورت کا اور عورت مرد کا لباس نہ پہنے۔ یہ باتیں کنعانی مذہب میں بت پرستی سے وابستہ تھیں اس لئے خدا نے انہیں ایسے کاموں سے منع کر دیا تھا۔ بالآخر خدانے انہیں رد کر دیا۔

کنعانی مذاہب میں بچوں کی قربانی بھی ایک مذہبی فریضہ سمجھی جاتی تھی۔ ماہرینِ اثریات نے ایسے مرتبان دریافت کئے ہیں جن میں چار سے بارہ برس کے زندہ جلائے جانے والے انسانی بچوں کو ہڈیاں تھیں۔ ہم جانتے ہیں کہ منسی بادشاہ نے بھی اپنے بچوں کو آگ میں قربانی پر جلایا تھا۔ یروشلیم کے قریب مولک مندر کے سات حصے تھے ۔ پہلے حصہ میں میدہ دوسرے میں کبوتر تیسرے میں برّے چوتھے میں مینڈھے۔ پانچویں میں بچھڑے ، چھٹے میں بیل اور ساتویں میں انسانی بچوں کی قربانی پیش کی جاتی تھی۔ مکان کی نیو ڈالتے وقت انسانی بچوں کا خون بنیادوں میں اُنڈیلا جاتا اور اُس کی لاش دیوار میں چُنوا کر خاندان کے افراد کی حفاظت کو یقینی بنایا جاتا تھا۔ کنعان کے حالات سے اندازہ لگایا جا سکتا ہے کہ ابرہام کس قسم کے ماحول میں رہنے کے لئے جا رہا تھا۔ عہدِ عتیق کی تاریخ سے پتہ چلتا ہے کہ اس ماحول نے ابرہام کی اولاد کو کس طور سے متاثر بھی کیا۔

چناچہ جب بنی اسرائیل ملک کنعان میں متحد ہو کر رہنےلگے تو بنی اسرائیل کے بادشاہ رحبعام نے اور اس کے بعد اُس کے بیٹے نے بُت پرستی کو جاری رکھا لیکن ان کے بعدآنے والے دو بادشاہوں نے بت پرستی نہ بلکہ وہی کچھ کیا جو خدا کی نظر میں

بھلا تھا۔ دراصل یربعام نے بُت پرست ملکہ ایزبل کی بیٹی عتلیاہ سے شادی کر لی تھی جس کے باعث وہ بُت پرستی میں مبتلا ہو گیا تھا۔ وہ بھی اپنی بیوی کے ساتھ مل کر بعل دیوتا کی پرستش کرنے لگ پڑا تھا۔ پھر عتلیاہ نے بادشاہی کا تخت چھین لیا اور شاہی گھرانے کے سب لوگوں کو قتل کروا دیا اور شاہی خاندان میں سے صرف ایک بچہ یوآس بچ گیا وہ ۸ برس کا تھا جب وہ یہوداہ کی سلطنت کا بادشاہ بنا اور شاہی خاندان میں پھر سے اسرائیل کے خدا کی عبادت ہونے لگی۔ اس کے بعد ہر آنے والے بادشاہ کے دور میں امن رہا اور لیکن پھر وہ عوام ایک بڑے گناہ کا شکار تھی۔ اگرچہ لوگ ہیکل میں جاکر خدا کے حضور عبادت کرتے تھے لیکن اس کے ساتھ ہی ساتھ وہ غیر معبودوں کے مندروں کے جا کر اُن کے سامنے بھی قربانیاں کِیا کرتے تھے۔ اور بخور جلاتے تھے۔ میکاہ نبی نے یوتام بادشاہ کے زمانے میں نبوت آغاز کِیا ، میکاہ نبی نے نبوت کی کہ بد دیانتی اور غریبوں پر ظلم کرنے سے باز آؤ اور ہر طرح کے لالچ اور بُت پرستی کو ترک کر دو۔

خدا اپنے نبیوں کو بھیجتا رہا کہ وہ توبہ کریں اور اپنے گناہوں سے باز رہیں ۔ انبیا نے اعلان کیا کہ اگر لوگ توبہ نہیں کریں گے اور اس کے کلام کی فرمانبرداری نہیں کریں گے تو انہیں سزا ملے گی۔ یرمیاہ نبی نے یہویقم بادشاہ کو اس کے گناہ سے آگاہ کیا کہ خدا اس سے خفا ہے اور بتایا کہ یہ قوم بابل کی اسیری میں چلی جائے گی۔ چنانچہ بادشاہ نے یرمیاہ نبی کو کنوئیں میں پھینک دیا۔ اس وقت بابل ایک مضبوط طاقت بن چکا تھا ۔ اُس نے پہلے مصر اور اسور کو فتح کِیا ۔ اور تمام چھوٹی بڑی حکومتیں بابل کے ماتحت ہو گئیں۔

بابل کا شہر نوح کے خاندان کے ایک فرد نمرود نے آباد کیا تھا (پیدا ئش 10-8:10)۔ اس قدیم بابل کو حتیوں نے فتح کر لیا تھا ۔۶۲۱ ق۔ م میں یہ دوبارہ جدید بابل کے نام سے آباد کیا گیا۔

۶۰۵ ق۔ م میں نبوکد نضر بادشاہ بابل پر تخت نشین ہوا ۔۶۰۱ ق۔ م میں یہویقم نے بابل کو ٹیکس ادا کرنے سے انکار کر دیا ۔ چنانچہ اُس نے یہوداہ پر حملہ کر دیا اور ہیکل کے خزانے لُوٹ کے لے گیا یرمیاہ نے انہیں آگاہ کیا کہ ان کو خدا کی طرف سے سزا ملی ہے۔ .

۵۹۸ ق، م میں یہودیوں نے پھر بغاوت کی چنانچہ شاہ بابل نے پھر حملہ کیا اور ۱۸ ماہ تک یروشلیم کا محاصرہ کیا اور یروشلیم کی ساری دیوار کو توڑ دیااور ہیکل کو مکمل طور پر تباہ کر دیا۔ اور نبوکد نضر بادشاہ یہوداہ کے اسیروں کو ایک چھوٹے سے راستے سے لے کر ملکِ بابل میں پہنچا ۔

''شاہ یہوداہ یہویقم کی سلطنت کے تیسرے سال میں شاہِ بابل نبوکد نضر نے یروشلیم پر چڑھائی کر کے اس کا محاصرہ کِیا ''(دانی ایل 1:1)۔

تقریباً ۱۸ ماہ تک یروشلیم کا محاصرہ کیا گیا یرمیاہ کے سوا سب پُر امید تھے کہ نبوکد نضر یروشلی کو فتح نہ کر سکے گا ۔شہر میں کھانے میں کمی ہونے لگی یہاں تک لوگوں نے اپنے بچوں کو کھانا شروع کر دیا(نوحہ 2:11)

صدقیاہ بادشاہ چھپنے کے لئے یردن کی طرف بھاگا لیکن گرفتار ہو گیا ۔ اس کو بابل پہنچا دیا گیا جہاں اُس کی آنکھیں نکال دی گئیں شہر اور ہیکل کو جلا دیا گیا۔

بابلی اسیری کے وقت یہودی قوم مختلف مقامات میں بکھری ہوئی تھی معاشی اورسیاسی طور پر ناکارہ لوگوں کو نبوکد نضر یہوداہ میں ہی چھوڑ گیا بہت سے لوگ قتل ہو گئے تھے بعض بابل کی اسیری میں تھے اور کچھ مصر کو بھاگ گئے تھے یروشلیم اور ہیکل کی بربادی کی وجہ سے ان کا ایمان ختم ہو گیا تھا۔کیونکہ ملکِ کنعان بنی اسرائیل کو خدا کی طرف سے میراث کے طور پر ملا تھا۔اب یہ ملک ویران پڑا تھا۔اور ان کی شمالی اور جنوبی دونوں سلطنتیں برباد ہو چکی تھیں۔

یروشلیم شہر کو خدا نے چنا کہ وہاں اپنا نام رکھے۔یروشلیم میں ہیکل موجود ہونے کی وجہ سے یہودی سمجھتے تھے کہ یہ تباہ نہ ہو گا۔لیکن اب یروشلیم برباد ہو گیا تھا اور ہیکل بھی برباد ہو گئی تھی۔خدا نے وعدہ کیا تھا کہ داؤد کا گھرانا اسرائیل پر حکومت کرے گا۔لیکن اب داؤد کے گھرانے کا بادشاہ بابل میں قید تھا۔وہ بابل کی ندیوں کے کناروں پر بیٹھ کر یروشلیم کو یاد کر کے روتے تھے۔ اور اپنے آپ کو کبھی بھی بحال نہ ہونے والی ہڈیاں سمجھتے تھے۔

پھر دانی ایل اور حزقی ایل جیسے خدا کے لوگوں نے اسرائیل کو بحال کرنے اہم خدمات انجام دیں۔

722سے 586 قبل مسیح کے دوران خدااپنے انبیا کو بنی اسرائیل کی نجات کے لئے بطور نجات دہندہ بھیجتا رہا۔

انڈیا میں ایک ایسا وقت تھا جب انسان کی قربانی کی جاتی تھی۔ لیکن آج کل وہ گائے کی علاوہ دوسرے جانوروں کی قربانی کرتے ہیں۔ ان کے نزدیک قربانی انسان اور دیوتاؤں کے مابین خوشگوار تعلق کو بحال رکھتی ہے۔

رومی حکمران 175 ق۔م میں انطاکس چہارم نے جب فلسطین پر قبضہ کر لیا۔وہ اپنے آپ کو'' انطاکس آشکار خدا ''کہتا تھا۔(اسے اپی فینس بھی کہا جاتا تھا)۔ تاہم زیادہ تر لوگ اُسے اپی مینس کہتے یعنی پاگل شخص ۔ اُس نے فلسطین کو فتح کِیا اور اُسکا مقصد مقدس سرزمین یعنی یروشلیم تک پہنچنا تھا ،چنانچہ وہ خدا کے مقدِس تک پہنچا اور خدا کے مذبح کو ناپاک کِیا۔اور مذبح پر سؤر کی قربانی چڑھائی۔ کیونکہ یہ یہودیوں کے نزدی مکروہ جانور تھا۔ لیکن رومیوں کے نزدیک یہ پاک تھا۔

سکندرِ اعظم نے یہودیوں پر کسی قسم کی پابندی عائد نہ کی تھی ۔اُس نے کہا کہ تم شریعت کے دستور مطابق قربانیاں گزرانو۔

خدا نے آتشین قربانی ہر روز صبح اور شام کو گزراننے کے لئے حکم دیا۔ جس میں دو برس کا برہ ذبح کرنے کا حکم دیِا گیا لیکن انطاکس اپی فینس نے خداکے مذبح کو ناپاک کیا اور اُس پر سؤر کی قربانی کی(سؤر یہودیوں کے نزدیک حرام جانور ہے)اوراس سے بھی بدترین گناہ کیا کہ زیوس دیوتا کا بُت بنا کر ہیکل میں نسب کروا دیِا۔اُس نے ختنہ کرنا اور سبت کا احترام منع کر دیِا۔

یوں اُس نے یہودیوں کی تاریخ کو ایک نیا رخ دے دیا۔موسیٰ کی شریعت کی پابندی منع قرار دے دی۔اپی فینس نے یسوع مسیح کے اختیار کو براہِ راست چیلینج کیا۔موسوی شریعت کی روایات کو بدل ڈالا۔

خدا نے کیوں اپنے لوگوں کو قربانیوں کا یہ سلسلہ عطا کیا۔ کیونکہ وہ چاہتا ہے کہ اُس کے لوگ دنیا کی اقوام سے الگ تھلگ نظر آئیں۔کیونکہ وہ اپنے لوگوں کو الگ کرتا ہے۔ پرانے عہد نامہ میں لوگوں کو اس بات کی اجازت نہ تھی کہ براہِ خدا کی ہیکل میں جا کر قربانی کریں۔وہ کاہن کے ذریعہ قربانی پیش کرتے تھے۔

پرانے عہد نامہ کی قربانیو ں اور ذبیحوں کا بیان

کوہِ سینا پر قربانیوں اور ذبیحوں کے متعلق قوانین اور ہدایت کا یہ مطلب نہیں کہ اس سے پیشتر قربانیوں اور نذرانوں کا سلسلہ موجود نہ تھا۔ ممکن ہے کہ اب تک نبی اسرائیل قربانیوں اور نذرانوں کی مختلف اقسام میں امتیاز نہیں کر سکتے تھے۔ لیکن قائن، ہابل نوح اور بزرگوں کے بارے میں بیانات سے صاف معلوم ہوتا ہے کہ قربانیوں چڑھانے اور ہدئے دینے کے عمل سے یقیناً آشنا تھے۔

جب موسیٰ نے فرعون سے اسرائیل کی رہائی کی اپیل کی تو اس نے قربانی کرنے اور نذرانے چڑھانے کا ذکر کیا اور مصر سے روانہ ہونے کے بعد قربانیاں چڑھائیں اب جب کہ بنی اسرائیل ایک آزاد قوم تھے اور خدا کے ساتھ عہد کا رشتہ قائم ہو گیا تھا اب ان کو مختلف قسم کے ہدیوں اور نذروں کے بارے میں ہدایات د ی گئیں۔ ان ہدیوں اور

قربانیوں کو پیش کرنے سے بنی اسرائیل کو موقع ملتا تھا کہ خدا کی ایسے عبادت کریں جو اسے پسند آئے۔

چار قسم کے نذرانوں میں خون بہایا جاتا تھا۔

یعنی سوختنی قربانی، سلامتی کا ذبیحہ، خطا کی قربانی اور جرم کی قربانی۔ قربانی کے لئے وہ جانور موزوں ہوتے تھے جو پالتوں اور پاک ہوں اور جن کا گوشت کھا نا حلال ہو ۔ مثلاً بھیڑ بکری(نر، مادہ) گائے یا بیل (نو عمر یا زیادہ عمر)۔ اگر کوئی شخص نہایت غریب ہوتا تو اسے اجازت تھی کہ ان جانوروں کے بدلے کبوتر کی قربانی پیش کرے۔ قربانی کرنے کے عام قواعد یہ تھے:

۱۔قربانی کو مذبح پر پیش کیا جاتا تھا۔

۲۔ پیش کرنے والے کا جانور کے سر پر ہاتھ رکھنا

۳۔جانور کو ذبح کرنا

۴۔ مذبح پر خون چھڑکنا۔

۵۔ قربانی کو جلانا۔

جب قوم کے لئے قربانی چڑھائی جاتی تو کاہن سارے فرائض انجام دیتا تھا۔ جب کوئی فرد اپنے لئے قربانی چڑھاتا تو وہ جانور آگے لاتا، اس کے سر پر ہاتھ رکھتا اور اسے ذبح کرتا تھا۔ اس کے بعد کاہن اس کا خون چھڑکتا اور قربانی کو جلاتا تھا۔ قربانی چڑھانے والا اس کا گوشت نہیں کھاتا تھا ۔

البتہ سلامتی کے ذبیحہ کا گوشت وہ کھا سکتا تھا۔ جب کئی قربانیاں ایک ساتھ چڑھائی ہوتی تھں تو سب سے پہلے جرم کی قربانی اور اس کے بعد سوختنی قربانی اور سلامتی کی قربانی دی جاتی تھی۔

سوختنی قربانی کی امیتازی حیثیت یہ تھی کہ پوری پوری ہی قربانگاہ پر جلادی جاتی تھی۔ کفارہ اس قربانی سے خارج نہیں تھا کیونکہ خون کی ہر قربانی میں فدیہ شامل تھا پوری قربانی کے بھسم ہونے سے قربانی گزراننے والے کی کامل تقدیس ظاہر ہوتی جب پولس نے کامل تقدیس کی التماس کی تو غالباً اسی قربانی کے حوالہ سے بات کر رہا تھا۔ بنی اسرائیل کو حکم تھا کہ وہ دن رات سوختنی قربانی کا سلسلہ جاری رکھیں اور اس مقصد کے لئے پیتل کے مذبح پر آگ جلتی رہے۔ ہر صبح اور ہر شام کو ایک برہ قربان کیا جاتا تھا۔ اس طرح اسرائیل کو یاد دلایا جاتا تھا کہ تم خدا کے لئے مخصوص قوم ہو۔

سلامتی کی قربانی بالکل رضاکارانہ قربانی تھی ۔ اگرشہ اس میں فدیہ اور کفارہ کا مفہوم موجود تھا تاہم اس قربانی کی بنیادی خصوصیت قربانی کے گوشت کا کھایا جانا تھا۔ اس قربانی سے خدا اور انسان کے درمیان رفاقت اور رابطہ کا اظہار ہوتا تھا۔ اس قربانی کا گوشت کھانے میں خاندان اور دوستوں کو شامل کرنے کی اجازت تھی ۔ چونکہ یہ قربانی رضاکارانہ ہوتی تھی اس لئے سوائے پرندہ کے ہر قسم کا جانور پیش کیا جاتا تھا ۔

اس میں عمر اور جنس کی بھی تخصیص نہیں تھی۔ جانور کو ذبح کرنے کے بعد کفارہ کے لئے اس کا خون چھڑکا جاتا تھا اور چربی قربان گاہ پر جلائی جاتی تھی قربانی کرنے والا سینہ اور ران کو اپنے ہاتھوں میں پکڑتا اور فرائض انجام دینے والا کاہن انہیں خدا کے حضور

ہلاتا تھا۔ اس طرح جانور کے یہ حصے خدا کے لئے مخصوص کئے جاتے تھے ۔باقی گوشت قربانی دینے والا اور اس کے مدعو کئے ہوئے مہمان کھاتے تھے یہ پُر مسرت رفاقت اور شراکت خدا اور انسان کے درمیان دوستی اور صلح کی علامت تھی۔

سلامتی کے ذبیحہ کی تین قسمیں تھیں۔ ان کا تعین قربانی چڑھانے والے کی نیت کے مطابق ہوتا تھا

۱۔ جب یہ قربانی برکت کے لئے پیش کی جاتی تھی تو اسے حمد یا شکر گزاری کا ہدیہ کہا جاتا تھا۔

۲۔ اگر یہ ہدیہ کسی قسم یا منت کے بدلے دیا جاتا تو اسے منت کی قربانی کہا جاتا تھا۔

۳۔ اگر اسے خدا سے محبت کے اظہار کے لئے دیا جاتا تو یہ رضا کی قربانی کہا جاتا تھا۔

ان میں ہر قربانی کے ساتھ مقررہ کھانے بھی پیش کئے جاتے تھے ۔ شکر گزاری کا ہدیہ ایک دن تک چلتا تھا۔ جبکہ دوسری دو قربانیاں دو دنوں تک ہوتی تھیں۔ حکم یہ تھا کہ اگر کچھ تیسرے دن کے لئے بچ جائے تو وہ عملی طور پر خدا کے ساتھ عہد کے رشتے سے فائدہ اٹھائیں اور اسے کھائیں۔

خطا کی قربانی

ایسے گناہ جو بے پروائی سے یا انجانے میں ہو جاتے تھے ان کے لئے خطا کی قربانی چڑھائی جاتی تھی۔ دس احکام کی خلاف ورزی کی سزا یہ تھی کہ ایسا شخص جماعت میں سے کاٹ ڈالا جائے ایسی خطا کی معافی مخصوص قربانی سے ہوتی تھی ۔ اگر چہ خدا کے ہاں اخلاقیات کا معیار ایک ہی ہے لیکن فرد کی ذمہ داری کے مطابق قربانی میں تبدیلی روا رکھی گئی ہے کوئی مذہبی یا معاشرتی لیڈر اتنا اہم نہیں تھا کہ اس کی خطا سے در گزر کیا جا سکے۔ اور نہ کسی فرد کو اتنا غیر اہم سمجھا جاتا تھا کہ اس خطا سے چشم پوشی کی جائے۔

مقررہ قربانی میں حد بندی کی گئی تھی سردار کاہن یا ساری جماعت بچھڑا ، حاکم کے لئے بچھڑا اورعام شہری کے لئے ایک جوان ہرن۔ اسی طرح قربانی چڑھانے کے طریقے میں بھی فرق تھا۔ سردار کاہن یا جماعت کے لئے پاک ترین مقام کے مدخل کے سامنے خون سات بار چھڑکا جاتا تھا ۔ حکمران اور عام فرد کے لئے خون قربانگا ہ کے سینگوں کو لگایا جاتا تھا۔ چونکہ یہ کفارہ کی قربانی ہوتی تھی اسلئے اسے کھانے کی اجازت نہ تھی۔ چنانچہ یا تو یہ قربانی قربانگاہ پر یا قربانگاہ کے باہر جلائی جاتی تھی۔

خاص خاص قصوروں کے لئے بھی خطا کی قربانی گزرانی جاتی تھی۔ مثلاً گواہی دینے سے انکار ، رسمی ناپاکی اور بلاوجہ قسم کھانا۔ اگرچہ ان قصوروں کو ارادہ قصور قرار دیا جاتا تھا لیکن یہ خدا کے خلاف دانستہ گناہ نہیں جن کی سزا موت ہو۔ توبہ کرنے والے ہر گنہگار کے لئے کفارہ دستیاب تھا۔

ایسے حالات میں جن میں خدااور انسان کا تعلق ہو جرم کی قربانی گزرانے کے تقاضو ں میں فرد اور اس کی جائداد کے قانونی حقوق کی صاف صاف وضاحت کی گئی

ہے۔ اگر کوئی شخص پہلے پھل ، دہ یکی اور مقررہ ہدیہ خدا کے حضور پیش نہ کرتا اور اس طرح خدا کی تحقیر کرتا تو ایسی صورت میں نہ صرف تلافی کرنا پڑتی تھی بلکہ قربانی بھی چڑھانی پڑتی تھی۔

پرانے عہد نامہ میں مذبح پر خون چھڑکا جاتا تھا اور اگر بڑے سے بڑا گنہگار بھی اُس مذبح کو چھو لیتا تو وہ ضرور جان سے مارا جاتا۔ مذبح پر صرف جانور کا خون چھڑکا جاتا تھا۔ لیکن نئے عہد کے مطابق یسوع مسیح نے اپنے خون پیش کر دیا چنانچہ جو کوئی یسوع مسیح پر ایمان لاتا ہے وہ خدا سے معافی اور نجات پاتا ہے۔

پرانے عہد نامہ میں بکرے یا بچھڑے کی قربانی کی جاتی تھی اور آخر کار خدا کا بیٹا یسوع مسیح ہماری خاطر صلیب پر قربان ہو گیا اسلئے ضروری نہیں کہ اب ہم پرانے عہدنامہ کے مطابق بکرے یا بچھڑے کی قربانی دیں کیونکہ مسیح یسوع نے ہمارے لئے صلیب پر جان دے کر کامل قربانی دے دی ہے۔ اس لئے جس کی زندگی میں بہت زیادہ گناہ ہیں اگر وہ یسوع مسیح کی قربانی کو قبول کر لے تو وہ اپنے تمام گناہوں کی معافی حاصل کر لے گااور خدا کی بادشاہی کا حصہ بن جائے گا۔

یوں انسانی تاریخ میں سب سے اہم واقعہ رُونما ہوا خدا کے بیٹا انسانی جامہ پہن کر انسان بنا ''جب وقت پورا ہو گیا تو خدا نے اپنے بیٹے کو بھیجا جو عورت سے پیدا ہوا تھا اور شریعت کے ماتحت پیدا ہوا تھاتاکہ شریعت کے ماتحتوں کو مول لے کر چھڑا ئے''بلا شبہ خدا اپنے وعدوں کو پورا کرتا ہے۔جب کنواری مریم نے اس بیش قیمت بچے کو جنم دیا تو فرشتوں نے اس حقیقت کا چرواہوں پر اظہار کیا آج داؤد کے شہر بیت لحم میں تمہارے

لئے ایک منجی پیدا ہوا یعنی مسیح خداوند ۔ مجوسیوں کو ستارہ کی مدد سے بتا یا گیا کہ یسوع مسیح کی پیدایش کہاں ہوئی ہے۔ چنانچہ وہ آئے انہونے سجدہ کیا اور اپنے تحائف ننھے بادشاہ کی نذر کئے ۔

متی کے انجیلی بیان کے ۲ باب میں مذکورہ مجوسی وقت کے دانشور تھے جو فلسفہ ، حکمت اور علمِ نجوم کے ماہر تھے۔ انہیں یسوع مسیح کی آمد کے متعلق یہودی پیشن گوئیوں کے متعلق واقفیت تھی۔ اور وہ اپنے ملک سے یسوع مسیح کی زیارت کے لئے فلسطین آئے ۔اُس وقت کے دانشوروں کے مطابق دنیا ایک بڑی ہستی کے آنے کی امید میں تھی رومی تاریخ دان بھی اس کا ذکر کرتے ہیں ۔

علمِ نجوم کی مطابق کسی بڑی ہستی کی پیدایش کا اعلان ستارے کرتے تھے۔جب دو یا دو سے زیادہ ستارے ایک ہی بُرج میں اکٹھے ہوتے تھے تو یہ کسی بڑے آدمی کی پیدایش کی علامت سمجھی جاتی تھی۔ سن ۷ ق۔م میں زُحل اور مشتری کا ایک روشن ملاپ ہوا۔ انہوں سالوں میں مصری مہینے میسوری کی پہلی تاریخ کو کلب الجبار ستارہ صبح کے وقت طلوع ہوا اور شاندار آب و تاب سے چمکا ۔ یاد رکھیں میسور ی کے معنی شہزادے کی پیدایش کے ہیں۔

آپ جانتے ہوں گے کہ یسوع کے باقی بھائی بعد میں ابتدائی کلیسیا کے عظیم لیڈر ثابت ہوئے۔کیونکہ یسوع کے لڑکپن سے وہ بخوبی واقف تھے ، ناصرت میں ہونے والے معجزات کو انہوں نے اپنی آنکھوں سے دیکھا۔

یسوع مسیح کو بھی ہر ایک کام میں ہماری طرح آزما یا گیا ۔تو بھی وہ ہر آزمائش میں کامیاب رہا ۔

سب سے بڑھ کر وہ یہوداہ اسکریوتی کی آزمائش کا شکار ہوا جس میں یسوع کو گرفتار کر لیا گیا۔یہ شمعون اسکریوتی کا بیٹا تھا۔اسکریوتی عبرانی میں آدمی کے بگاڑ کو کہتے ہیں۔ یہ کہنا تو مشکل ہے کہ اس نے کس مقصد کے تحت یسوع مسیح کے شاگروں کے ساتھ مل کر خدمت کرنا شروع کی تھی؟ شروع میں اس نے یہ کام اچھی نیت سے کیا ہو گا۔اس میں حساب کتاب رکھنے کی صلاحیت تھی ۔اسی وجہ سے اسے رسولوں کا خزانچی مقرر کیا گیا تھا۔

یوحنا 12:4-6 میں یوں مرقوم ہے ''مگر اس کے شاگردو ں میں سے ایک شخص یہوداہ اسکریوتی جو اُسے پکڑوانے کو تھا کہنے لگا ۔ یہ عطر تین سو دینا میں بیچ کر غریبو ں کو کیوں نہ دیا گیا اُس نے یہ اسلئے نہ کہا تھا کہ اُسے غریبوں کی فکر تھی بلکہ اس لئے کہ چور تھا اور چونکہ اُس کے پاس اُن کی تھیلی رہتی تھی اُس میں جو کچھ پڑتا وہ نکال لیتا تھا''۔ جن تیس سکوں کے عوض اُس نے یسوع کو بیچا تھا بعد میں وہ سردار کاہنوں اور بزرگوں کے پاس واپس گیا اور اقرار کیا کہ میں نےایک بے قصور شخص کو قتل کے لئے پکڑوایا ہے

جب کاہنو ں نے وہ روپے لینے سے انکار کر دیا تو وہ روپے ہیکل میں پھینک کر واپس آگیا اور اپنے آپ کو پھانسی دے دی (متی 27:3-5) ۔

یسوع مسیح کا کفارہ اور الوہیت دو ایسے موضوع ہیں جن پر سب سے زیادہ اعتراضات کئے جاتے ہیں یہاں ہم یسوع مسیح کی الٰہی ہستی کا بھی کچھ بیان کریں گے۔

گو یہ ممکن ہے کہ ہم مسئلہ تثلیث فی التوحید کے ثبوت ازروئے کلام خدا پیش کریں اور نیر ایسے تواریخی ثبوت بھی دیں جن سے یہ ثابت ہوجائے کہ ابتدا سے مسیحی کلیسیا اس عقیدہ کو مانتی رہی ہے لیکن چونکہ اکثر مصنفین نے ایسا کیا ہے اس لئے ہم ان دلائل کو دہرانا نہیں چاہتے ۔اس علاوہ ہم تثلیث پر منفی سوالات کو نہ صرف بعید ازل عقل خیال کرتے ہیں بلکہ خلاف کلام الٰہی بھی تصور کرتے ہیں ۔ حقیقت تو یہ ہے کہ اس مسئلہ کو خلافِ عقل ٹھہرانا نہ صرف مسئلہ تجسم وکفارہ کا جو اس مسئلہ سے وابستہ ہیں قلع قمع کردیتا ہے بلکہ تمام کلامِ خدا کو جھوٹا کردیتا ہے ۔ لہذا ہم یہ ثابت کرنے کی کوشش کریں گے کہ اس مسیحی مسئلہ کو خلاف عقل بنا نا عدم موجودگی کی عقل کا ثبوت دینا ہے ۔ اور یہ مسائل اوّل تو خود فلسفیانہ حقائق ہیں اور دوسرے یہ کہ ان سے ایک واحد،پاک اور پیار کرنے والے خدا کی ہستی کا یقین آسان ہوجاتا ہے اور وہ تمام مشکلات وشکوک جو اس راہ میں انسان کو پریشان کرتے ہیں یکدم دُور ہوجاتے ہیں۔

چنانچہ ہم معیار کو سامنے رکھ کر مسئلہ تثلیث فی التوحید کا امتحان کریں گے۔ لہذا پہلے ہم ان تمام فلسفیانہ اعتراضات کا جو تردیدِ تثلیث میں پیش کئے جاتے ہیں۔ جواب دے کر اس کے سراسر معقول ہونے کو ثابت کریں گے پھر یہ ظاہر کریں گے کہ یہ مسئلہ بجائے خدا کی ہستی کے یقین کو مشکل بنانے کے اسے بالکل آسان کردیتاہے ۔

1۔الفاظ"باپ" اور "بیٹا" خدا کی شان کے خلاف ہیں۔

(1)کہ یہ الفاظ تولید کے جسمانی عمل کی طرف اشارہ کرتے ہیں۔

(2)کہ یہ الفاظ زمانہ اور تواتر پر دلالت کرتے ہیں۔ اور یہ دونوں امور وحدتِ خدا کے تصور کی بیخ کنی کردیتے ہیں۔

لیکن اگر غائر نظر سے دیکھا جائے تو ان اعتراضات کا کھوکھلا پن بہت جلد ظاہر ہوجاتا ہے۔

(1)ضرور ہے کہ آپ " ابوت " اور تولید " کے موضوع میں بڑی احتیاط سے تمیز کریں۔ والد اور باپ مترادف الفاظ نہیں ہیں۔ ہر ایک دنیاوی باپ والد تو ہے لیکن ہر ایک والد باپ نہیں ہے۔ والد ہونا یاپیدا کرنا ایک ایسا جسمانی عمل ہے کہ انسان اور حیوان میں یکسا پایا جاتا ہے بلکہ عالمِ نباتات کے ادنیٰ ترین طبقوں میں بھی جو اپنی نوع کو قائم رکھتے ہیں دکھائی دیتا ہے۔ لہذا اب آپ روشن ہوگیا ہوگاکہ یہ کہنا فلاں دریائی جانور کا یا فلاں پودا فلا ں پودے کا باپ ہے کیا لغو اور بے معنی معلوم ہوتا ہے۔کیا جب آپ باغ میں ایک بیج بونے لگتے ہیں تو کبھی یہ سوال بھی رونما ہوتا ہے کہ یہ بیج کسی خاص پودے کا بیج ہے یا اس بیج سے کونسا خاص پودا پیدا ہوگا۔

بیان ماقبل سے فوراً ظاہر ہوجاتاہے کہ جب ہم زمینی باپ اور بیٹے کے متعلق بات چیت کرتے ہیں تو جسمانی تولید کا خیال ہر گز ہمارے ذہنوں میں مقدم جگہ نہیں رکھتا۔ اس وقت درحقیت ہمارے تخیل میں چند خاص اخلاقی کیفیات کا سلسلہ جاگزیں ہوتا ہے۔ اس وقت وہ روحانی تعلق پیش نظر ہوتا ہے جو دو اخلاقی اور روحانی ہستیوں کے مابین پایا جاتا ہے۔ ہم اس اخلاقی سلسلہ کی چند کڑیوں کا ذکر کئے دیتے ہیں۔ محبت جو سب سے زیادہ اہم اور سب سے مقدم ہے ۔ شفقت اور نرمی ،گہری باہمی رفاقت جذباتِ نیک کامل

اور پر لطف مبادلہ ۔ یکسانیت ۔صورت وسیرت اور ارادہ کی یکسانیت کام کی یکسانیت اور فرائض کا ربط وتعلق ۔ اس میں شک نہیں کہ یہ خاص متصورہ ابوت اور ابنیت میں پائے جاتے ہیں لیکن میں نے اکثر عالمِ حقیقت میں بھی ایسے تعلقات پورے ہوتے دیکھے ہیں۔

اب ہم پوچھتے ہیں کہ مذکورہ بالا اوصاف میں کوئی ایسی خوبی بھی ہے جو خدا کی شانِ الٰہی کے خلاف ہو؟ کم از کم اخلاقی نکتہ خیال سے تو کوئی ایسا معیوب وصف دکھائی نہیں دیتا ۔ یہ ایسے اخلاقی اوصاف ہیں جو ایک پاک اور بے عیب خدا پر بغیر کسی قسم کی کسر شان کے عائد ہوسکتے ہیں۔ بلکہ خدا خود ان الفاظ کو استعمال کرتا ہے تاکہ اس رشہ کی ماہیت اور پوری کیفیت ہمارے ذہن نشین ہوجائے جو اس میں اور اس کے ازلی کلمہ میں پایا جاتا ہے۔ اگر اس قسم کے الفاظ استعمال نہ کئے جاتے توضرور اس عجیب تعلق کو محض حکمت نظری کا جامہ پہنادیاجاتا (جیسا کہ یہودی فیلوسف بنام فائلو PHILO نے کیا)اور اس کی وہ روحانی منزلت جو انسانی روح کی خوشی اور اطمینان کے لئے ضروری ہے بالکل مفقود ہوجاتی ۔ لیکن شکر ہے کہ یہ مسئلہ باپ اور بیٹا اس روح پاک کے ساتھ مل کر جو باپ اور بیٹا دونوں سے صادر ہوتی ہے خاندانی پاکیزگی میں نئی خوبصورتی اور کشش پیدا کردیتاہے اور جذبات محبت اور رفاقت میں ایک معنی داخل کردیتا ہے بشر طیکہ اسے دماغ سے اتر کر دل کی عمیق گہرائیوں تک سرائت کرجانے کی اجازت دی جائے ۔

(2)ہم اعتراض دوم کا ضمناً تجربہ کرچکے ہیں جو ان الفاظ میں تواتر و تسلسل بتلاتا ہے۔ اور بیٹے کو اذیت کے درجہ سے گرادیتا ہے اور خدا کا باپ بننا ثابت کرتا ہے۔

لیکن یادر ہے کہ ہم نے شروع ہی میں اس امر کی پوری تصریح وتوضیح کردی ہے کہ تولید کا وصف ایک خالص روحانی شخصیت کےاوصاف میں ہر گز دخل نہیں پاسکتا۔ لہذا تسلسل بھی نا ممکن ہے ۔ جب ہم ان اخلاقی معانی پر گہری نظر ڈالتے ہیں جو الفاظ باپ اور بیٹا میں مخفی ہیں تو یہ حقیقت ظاہر ہوجاتی ہے کہ یہ دونوں الفاظ لازم وملزوم ہیں اور ان میں بلحاظ زمانہ تفریق وتمیز کرنا نا ممکن ہے ۔ دنیاوی طور پر بھی یہ امر مسلمہ ہے کہ کوئی شخص اس وقت تک باپ نہیں ہوتا جب کہ اس کا بیٹا معرض وجود میں نہ آجائے۔ اسی حقیقت کو یوں بھی بیان کرسکتے ہیں کہ جب بیٹا پیدا ہوتا ہے تو اسی وقت باپ بھی اپنی پدرانہ حیثیت میں جنم لیتا ہے۔ لہذا خدا میں جس کی ذات ازلی وقت کے اثر سے مبرا ہے باپ اور بیٹا تسلسل سے کہیں زیادہ محفوظ ہیں۔ لہذا بجائے اس کے یہ خیال گذرے کے باپ بیٹے سے بلحاظ زمانہ پیشتر تھا تو یہ ماننا پڑتا ہے کہ دونوں ہمعصر ہیں اور دونوں ازلی ہیں اور جب ہم ایک دفعہ ذاتِ الٰہی میں کسی قسم کے ازلی تعلقات کا امکان مان لیتے ہیں تو پھر انہیں باپ ،بیٹا اور روح (جو باپ اور بیٹے دونو ں کی روح ہے) کے نام نامزد کرنا کوئی امر مشکل نہیں معلوم ہوتا ۔

لیکن مذکورہ بالا تشریح کے بعد بھی یہ ماننا پڑتا ہے کہ یہ بعض لوگوں کے لئے بڑی ٹھوکر کا باعث ہے اور اسی گہری اورجبلی نفرت کو ملحوظ رکھتے ہوئے جو وہ اس مسئلہ سے رکھتے ہیں۔ سوال پیدا ہوتا ہے کہ یہ مناسب ہے کہ مسیحی ان الفاظ کو جو کسی وقت اس الٰہی حقیقت کے اظہار کے لئے استعمال کئے گئے تھے جس کے بیان سے انسانی بزبان عاجز ہے۔ لیکن جو اَب غلط فہمی کا سبب بن رہے ہیں، وہی اہمیت دیں جو شروع میں دیتے

تھے۔ کیوں نہ وہ الفاظ جو اپنے ابتدائی اور اصلی مقصد کو پورا کرنے کی بجائے غلط بیانی کا باعث بن رہے ہیں چھوڑدیئے جائیں اور ان کی جگہ جدید الفاظ مستعمل ہوں جو اس مخفی حقیقت کوزیادہ وضاحت اور صحت کے ساتھ پیش کرسکیں کیونکہ الفاظ کا کام معانی کوواضح کرنا ہے اور اگر بعض الفاظ خود ہی ایسے ہوں کہ ان کی وضاحت کے لئے اور الفاظ کی ضرورت ہو تو ان سے کیا فائدہ؟کیوں نہ ان کے استعمال سے کنارہ کشی کی جائے ۔ اس سوال کا جواب حسب ذیل ہے۔ ہمیں ان الفاظ میں ردوبدل کرنے کا مجاز نہیں جنہیں خدا نے بڑے زور اور تاکید کے ساتھ منظور کیا ہے اور ان کا کلام خدامیں پایاجانا اور عرصہ دراز سے اس کی کلیسیا کا انہیں استعمال کرنا ہمارے لئے ایک حکم کی طرح ہے جس کی اطاعت ہمارا فرض اول ہے۔ علاوہ ازیں اگر دینیات سے یہ الفاظ نکال دیئے جائیں تو وہ اپنے ساتھ بہت کچھ اور لے جائیں گے اور کچھ عرصہ کے بعد وہ عجیب حقیقت جس کے متعلق یہ الفاظ متواتر گواہی دیتے آئے ہیں نظروں سے اوجھل ہوجائے گی۔ اورجب خدا کی ابوت یا باپ ہونے کا تصورہی انسان سے چھین لیا جائے تو مذہب ایک بے معنی اور بے لطف چیز ر ہ جاتا ہے۔

خدا انسان کو اس طور پر پیار کرتا اور ان کی ضروریات رفع کرتا ہے جس طرح باپ اپنے بچوں کو پیار کرتا اور ان کی ضروریات مہیا کرتا ہے ۔

یہ بات بڑی پر معنی معلوم ہوتی ہے کہ دعا کے افتتاحی الفاظ "ہمارے باپ" جو ہزاروں کی تسلی کا باعث اور بے شمار لوگوں کو خدا کی طرف متوجہ کرنے کا موجب ہوئے ہیں اس جگہ غیر موجود ہیں۔ اس سے ہمارے دعویٰ کی تائید ہوتی ہے اگر ہم خدا کے ازل

سے باپ ہونے کی تعلیم پر اصرار نہ کریں۔ اور الفاظ "باپ " اور "بیٹا " میں کچھ ردوبدل کرنا چاہیں تو اندیشہ ہے کہ ہم خدا کے اوصاف میں سے پدرانہ شفقت کے وصف کو بالکل خارج کردیں۔ اسی طرح اگر ہم یسوع مسیح کے ازل سے بیٹا ہونے کا انکار کریں تو ڈر ہے کہ شائد کچھ عرصہ کے بعد بیٹے کے درجہ اور اس کی مانند ہونے کی قابلیت اور حق کو بالکل ہاتھ سے کھودیں۔ نہ صرف مسیحی تعلیم بلکہ تاریخ اور عقل بھی ہمیں اس امر کی تلقین کرتی ہیں۔

اب ہم اعتراض اول کا مجموعی طور پر جواب دیں گے ۔ جب ہم جسمانی تخلیق کے خیال کو روحانی شخصیات سے علیحدہ کردیتے ہیں تو الفاظ" باپ" اور "بیٹا " سے محض اخلاقی معنی ذہن نشین ہوتے ہیں جو ہر حالت میں خدا کے شایاں ہیں۔ اور پھر یہ الفاظ وقت اور زمانہ کی مشکل کو دور کردیتے ہیں اور اب "باپ"اور "بیٹا" دونوں ہم عصر اور ازلی دکھائی دیتے ہیں۔

پرانے عہد نامہ میں خدا نے موسیٰ کی معرفت قربانی کرنے احکام دئے ، تاہم نئے عہد نامہ خدا نے ایک ہی برّے کی ابدی قربانی گزرانی یعنی یسوع مسیح کی سارے جہان کا منجی بنا۔

بائبل مقدس فرماتی ہے ''کیونکہ جسم کی جان تو خون میں ہے اور میں نے مذبح پر تمہاری جانوں کے کفارہ کے لئےاُسے تم کو دے دیا ہے کہ اس سے تمہاری جانوں کے لئے کفارہ ہو کیونکہ جان رکھنے ہی کے سبب سے خون کفارہ دیتا ہے اور تقریباً سب چیزیں

شریعت کے مطابق خون سے پاک کی جاتی ہیں اور بغیر خون بہائے معافی نہیں ''(عبرانیوں ۹:۲۲)۔

بائبل مقدس فرماتی ہے کہ وہ اندیکھے خدا کی صورت پر ہے۔اُسی میں سب چیزیں خلق ہوئیں آسمان کی ہوں یا زمین کی۔ تخت ہوں یا ریاستیں یا حکومتیں یا اختیارات۔ سب چیزیں اُسی کے وسیلہ سے اور اُسی کے واسطے پیدا کی گئیں۔وہ سب چیزوں سے پہلے ہے اور اُسی میں سب چیزیں قائم رہتی ہیں۔وہی بدن یعنی کلیسیا کا سر ہے۔ وہی مبدا ہے اور مُردو ں میں سے جی اٹھنے والوں میں پہلوٹھاتا کہ سب باتوں میں اُس کا اوّل درجہ ہو۔کیونکہ باپ کر یہ پسند آیا کہ ساری معموری اُسی میں سکونت کرے۔اور اُس کے خون کے سبب سے جو صلیب پر بہا صلح کر کے سب چیزوں کا اُسی کے وسیلہ سے اپنے ساتھ میل کر لے۔خواہ وہ زمین ہوں خواہ آسمان کی۔وہ اس دنیا میں کھوئے ہوئے انسان سے صلح کرنے کے لئے آیا جو گناہ کے باعث خدا سے دُور ہو گیا تھا۔ جب انسان خدا سے دُور ہو گیا تو ضرور تھا کہ کسی کے وسیلہ یہ رفاقت دوبارہ بحال ہو جائے۔ چنانچہ یسوع مسیح کی صلیب انسان کو خدا کے قریب لانے کا سبب ٹھہری۔ یسوع مسیح نے صلیب پر قربان ہونے سے پہلے ۔۔۔۔۔پیالہ لے کر شکر کیا اور ان کو دے کر کہا کہ تم اس میں سے پیو کیونکہ یہ میرا وہ عہد کا خون ہے جو بہتیروں کے لئے گناہوں کی معافی کی واسطے بہایا جا تا ہے''(متی ۲۶:۲۷۔۲۸)۔

گناہ کے ذریعہ یسوع مسیح سے دوُر ہونے والا شخص یسوع کے خون پر ایمان لانے سے دوبارہ اُس کے قریب آجاتا ہے۔رومیوں ۵:۹ میں لکھا ہے ''پس جب ہم اس کے

خون کے باعث اب راستباز ٹھہری ے تو اُس کے وسیلہ سے غضبِ الٰہی سے ضرور ہی بچیں گے ''

اس خاص موقع پر یسوع مسیح کو خود کو قائم رکھنا بہت ضروری تھا ۔ تا کہ خدا کا کام پورا ہو۔چنانچہ وہ غالب رہا۔ یسعیاہ 53 باب یسوع مسیح کے صلیبی دکھو ں کر بڑی خوبصورتی سے بیان کرتا ہے ۔

''وہ آدمیوں میں حقیر مردُود، مردِ غمناک اور رنج کا آشنا تھا لوگ اس سے گویا رُو پوش تھے اُس کی تحقیر کی گئی اور ہم نے اس کی کچھ قدر نہ جانی۔ تو بھی اُس نے ہماری مشقتیں اٹھالیں اور ہمارے غموں کو برداشت کیا پر ہم نے اُسے خدا کا مارا کُوٹا اور ستا یا ہوا سمجھا حالانکہ وہ ہماری خطاؤں کے سبب سے گھائل کیا گیا اورہماری بد کر داری کے سبب سے کچلا گیا ہماری ہی سلامتی کےلئے اُس پر سیاست ہوئی تا کہ اُس کے مار کھانے سے ہم شفا پائیں''۔افسیوں ۲:۱۳ میں لکھا ہے ''۔۔۔تم جو پہلے دور تھے اب یسوع مسیح کے خون سے سبب سے نزدیک آگئے ہو۔''

اسی لئے یسوع مسیح نے اپنی زمینی کے خدمت دوران فرمایا کہ باپ نے مجھے بھیجا ہے کہ اُس کے کام کو پورا کروں۔ لوقا کی انجیل میں ہے کہ ابنِ آدم کھوئے ہوؤں کو ڈھونڈنے اور نجات دینے آیا ہے۔یسوع مسیح کھوئے گنہگار انسان کو تلاش کرنے اور اسے خدا سے ملانے آیا۔ یسوع کی زمینی خدمت کا یہی خاص مقصد تھا۔ چنانچہ یسوع مسیح نے خدا کی بادشاہی کی منادی کی اور صلیب پر نجات کے کام کو پورا کر کے کہا کہ ''تمام ہوا

’’۔یہ خدا کی طرف سے سونپا ہوا کام تھا جسے یسوع مسیح کو پورا کرنا ضرور تھا۔ در حقیقت یسوع مسیح نے اسی لئے صلیب پر جان دینے سے پہلے پکار کر کہا ’’تمام ہوا‘‘۔ یعنی انسان کی نجات کا کام مکمل ہوا۔

وہ اس دنیا میں کھوئے ہوئے انسان سے صلح کرنے کے لئے آیا جو گناہ کے باعث خدا سے دُور ہو گیا تھا۔ جب انسان خدا سے دُور ہو گیا تو ضرور تھا کہ کسی کے وسیلہ یہ رفاقت دوبارہ بحال ہو جائے۔ چنانچہ یسوع مسیح کی صلیب انسان کو خدا کے قریب لانے کا سبب ٹھہری۔

چاروں اناجیل متی، مرقس، لوقا اور یوحنا کے آخری ابواب یسوع مسیح کی خدمت کے آخری ہفتہ کے بارے میں خاص طور پر ذکر کرتے ہیں۔یسوع مسیح کے صلیبی دکھوں کی وجہ سے یہ ہفتہ بہت اہمیت کا حامل ہے۔ اگرچہ یہودی ربی ہر وقت یسوع مسیح کی مخالفت کرنے میں لگے رہتے تھے اور اُسے ذلیل کرنے اور بے عزت کرنے کی ہر وقت کوشش کرتے رہتے تھے۔ لیکن یسوع مسیح کی زمینی خدمت کے آخری ہفتے میں تو یہودیوں نے پوری پوری کوشش کی یسوع کو صلیب دیا جائے۔یہودی تو مخالفت کر ہی رہے تھے،لیکن یسوع مسیح کو مصلوب ہونا ضرور تھا تاکہ بنی نوع انسان کفارہ ہو جائے۔

۱۔ پطرس ۱:۱۸۔۱۹ میں لکھا ہے ’’تم جانتے ہو کہ تمہارا نکما چال چلن جو باپ دادا سے چلا آتا ہے اُس سے تمہاری خلاصی فانی چیزوں یعنی سونے اور چاندی کے ذریعہ سے

نہیں ہوئی بلکہ ایک بے عیب اور بے داغ برے یعنی یسوع مسیح کے بیش قیمت خون سے ‘‘۔

آئیں دعا کریں۔

اے خداوند یسوع ہم دکھ اٹھانے ،دفن ہونے اور جی اُٹھنے کے لئے تیرے شکر گزار ہیں۔ تُونےاپنا خون بہایا ۔ اپنے آپ کو قربان کر کے ہماری نجات کا کام کیا۔ تیرا دفن ہونا جی اٹھنا ہمارے لئے نجات کاوسیلہ ہے ۔ اس سے ہمیں تقویت ملتی ہے۔ تُو ہمیں مضبوط بناتا ہے۔

ہم تیرا شکر کرتے ہیں کہ تُو نےہماری نجات کے کام کو پورا کر دیا۔ ہم گناہ کے سبب سے بھٹک گئے تھے اور شیطان کی راہ پر چل پڑے تھے تُو نے اپنے فضل اور صلیبی موت کے وسیلہ ہمیں بچا لیا۔ہم منتظر تھے کہ ہم اپنی نجات کے لئے کیا کریں؟ ہم قبول کرتے ہیں اور اقرار کرتے ہیں کہ تُو ہمارا منجی خداوند ہے ۔ ہم تیرے فضل کی تابعداری کرتے ہیں ۔اگلے سبق کو سیکھنے کے لئے ابھی سے ہمارے دلوں کو تیار کر۔ تاکہ ہم تیرے کلام کی سچائیوں کو جان سکیں ان پر عمل کر سکیں اور ان کو دوسرے تک پہنچا سکیں ۔ اپنا فضل اور کرم ہم پر کر۔ تمام بنی نوع انسان کو تیرے لہو میں چھپا دینا چاہتا ہے تا کہ ہر ایک بشر تجھ سے نجات حاصل کرے اور گناہوں اور شیطان کے چنگل سے چھوٹ جائیں ۔یسوع کے نام میں ۔آمین !